

Р. 3.

О. ВИШНЯ

ЗАБОРОНЕНІ ТВОРИ

Р. 3.

О. ВИШНЯ

ЗАБОРОНЕНІ ТВОРИ

Printed by The Basilian Press, 286 Lisgar St., Toronto, Ont. Canada

П Е Р Е Д М О В А

Певно важко знайти когось, хто б не чув про Остапа Вишню і не читав би хоча кількох його гуморесок. Де-які його фельетони і гуморески були передруковувані й рецитовані також і на еміграції, а на окупованій Україні виходять його твори все новими і новими накладами, але як це ні дивно, навіть на еміграції не знає читаючий загал де-яких дуже важливих річей, як про особу автора так і про де-які з його творів.

Почувши це, не один може подумати собі: є про що говорити! Як хто захоче більше знати — візьме повне видання його творів і довідається з передмови про все, що про нього варто знати.

Отже так воно не є! Є речі, про які окупанти мовчать, а є й такі, про котрі окупанти самі не знали і не знають, а як про щось і здогадуються — то тепер не опублікують, лише по його творах з тим більшим запалом погуляє "редкторський" олівець та добре їх перегляне цензура і одне — зовсім зникає, а друге — змінюється до непізнання.

А які ж докази, що большевицькі редактори аж так фальшують правду? — скаже не один з "прогресистів" чи з "тоже націоналістів", що мають більш докладно маскуючі партійні назви...

Отже до таких доказів можуть належати хоч би передмови до виданих у Києві творів Кобилянської, Самійленка, Олеся та інш. Кобилянська в своїй "Автобіографії", друкованій в ювілейному збірнику, виданому ще в 1927 році в Чернівцях, назвала багатьох західньо-європейських письменників, під впливом яких перебувала, і лише наприкінці згадала: "Так! Правда! я забула, що й Тургенев належав до тих, які на мене впливали".

А тепер загляньмо до передмови київського трьохтомового видання і переконаєтесь, що всі названі нею письмен-

ники якимось чудом зникли разом з прізвиськами і перетворилися на авторів... московських, навіть таких про яких може й не чула О. Кобилянська. Звичайно і автобіографії там не знайдете!

В. Самійленко написав кілька сатиричних творів, скерованих проти большевиків, а серед них багатосторінкову поему "Гея", якої початок друкувався в журналі "Визволення", а продовження в Літерат. Науков. Вістнику. Тимчасом це все не лише зникло з виданих у Києві його творів, але й в біографічно-критичному нарисі, що має аж 53 сторінки, немає про них ані згадки, зате підкреслена льюальність автора до московсько-большевицької влади з застереженням, що він, мовляв, перебуваючи на еміграції "ще не насмілювався остаточно порвати з еміграцією, він був ще в полоні брехень капіталістичної преси про Рад. Союз, про вигадані переслідування з боку чека... Та насправді Самійленко не дуже то вже йме віри жовтій буржуазній пресі і все частіше думає про поворот на рад. Україну" (ст. 42).

А тимчасом сатирична поема "Гея" варта того, щоб з нею познайомитися не тільки з огляду на надто яскраві й виразні вияви справжнього наставлення поета до московської окупаційної влади і плястичного опису відношення до неї українського народу, але й щоб дати змогу читачеві переконатися, що окупанти і їх прислужники з винятковим цинічним нахабством фальшують погляди авторів та їхні твори і дурять наївних читачів. Та читачі в УСССР мають все ж де-яке виправдання, бо не мають жодної змоги довідатися правди тому, що все видане до окупації України червоною Московщиною — знищено. Але, що маємо сказати про "політичну" еміграцію, яка лінується пошукати за правильними виданнями і вірячи підісланим москалями агентам та їхнім помішникам-запроданцям, які опанували еміграційну пресу і видавництва, суне, як овеча отара в московське багно, оплачуючи всілякі "Енциклопедії Українознавства" і інші подібні видання і так фактично сама оплачує антиукраїнську московсько-большевицьку роботу і їхніх агентів в країнах ще не підлягаючих москалям?

Ми не маємо змоги з огляду на розміри сатири передруковувати її цілу, але передруковусмо з неї яскравіші уривки.

Початок її (три перших розділи), як ми вже згадували, був друкований у 1921 році у видаваному у Львові "Визволенню" ч. ч. 1-2, 3-4 і 5-8.

Текст розділів 4 і 5 випадково зберігся у Снятині (там перебував у 1924 році В. Самійленко) і з оригінального рукопису за згодою письменника, був відписаний текст місцевим парохом.

Копії ще не друкованих розділів були вислані самим автором до видаваної в Празі "Нової України" і . . . за-гадково загинули (так, як "Останній пророк" Мосендза, або рукописи О. Лащенка про О. Телігу). Видавали і редагували цей журнал ті бунтарі-соціалісти, що в березні 1919 року пробували в Кам'янці захопити владу, зірвати з Директорією і порозумітися з окупаційним урядом Раковського в Києві. Спроба не вдалася, були заарештовані, але Петлюра (сам соціаліст) наказав їх випустити і доручив їм сформування міністерства, яке й довело армію УНР до самоліквідації, а уряд до еміграції.

Отже їм була небажаною поява дальших розділів "Геї".

У перших трьох розділах оповідається, як герой поеми — марсіяннин у ракеті дістався на планету "Гею" (Землю), про першу зустріч з людьми, пізнання мов і звичаїв та рішення відвідати "велику робітничу республіку", яка теоретично була "раєм", а практично "пеклом" для селянства, щоб на місці побачити все.

Розділ 4-ий видрукований в ЛНВ вже по смерті письменника, подаємо в уривках:

I.

Я в двір ступив, аж чую в сніях крик
Приглушений: "Ховайтесь швидче, тату!
Або озбройтесь: суне большевик.
Або засуньте двері, щоб не вліз у хату!"
І я подумав: "Сільський робітник
Так любить владу пролетаріяту,
Що, вгляdivши товариша, втече,
Або зустріне надто гаряче".

II.

Але спасибі за таку гарячу
Гостинність, що ножем проткне живіт.

Я маю досить лагідную вдачу
І зброї від мене вганяє в піт,
І взагалі я лиха в тім не бачу.
Щоб холодніший був мені привіт.
Як марсіянин, я собі з природи
Високої боюсь температури.

III.

Я крикнув, не дійшовши до дверей:
"Не бійтеся, не тривожтеся, добрі люде!
Дарма, що наполохав я дітей.
Не збroyтеся та й не біжіть нікуди.
Хоч я й узяв на себе вигляд цей,
Але від мене лиха вам не буде:
Лахміття, що на себе я надів —
Моя перепустка до цих країв".

IV.

Тут відчинились двері й вийшов з хати
Поважний чорновусий селянин
Він став мене так пильно розглядати,
Немов питається: А що то за один?
Його я поспішився привітати;
Тоді до мене вже озвався й він:
"Одразу не пізнаєш чоловіка,
Та бачу, в вас не большевицька пика".

VIII.

"Ой, батечки, — озвалась молодиця, —
Такого лиха ще в нас не було:
Вже й одягтись не можна як годиться;
Ні голочки нема на все село,
Ні краму, — де була яка крамниця,
То з неї все мов попелом змело,
А хусточки чи стрічечки й прикмети
Тепер у нас не знайдеш більш ніде ти!"

IX.

"Дурна, — озвався господар — річ не в тім,
Хоч, правда, в нас тепер немає краму;

А лихо, що той хліб, що сам не з'їм,
Я мушу крадькома ховати в яму,
Бо не настачишся ж харчів усім
Грабіжникам, побив би чорт їм маму!
А вжеж мені зовсім мала користь,
Як те, що я надбаю хтось поїсть.

X.

А скільки вже з нас тягнуть "продналогу"
Оті харцизи, то не завше й сам
Зібрати стільки хліба маєш змогу!
А мусиш дати, хоч продайсь чортам,
Тай крадь: хіба-ж вони людину вбогу
Пожалують! бо цим новим панам
Байдужечки, і не свербить за ухом,
Що може хто живе в нас тільки духом.

XI.

Корову маєш — значить ти буржуй,
Не доїться — ти саботажем грішний,
Бо масла не даш. Тут не жартуй,
А скажуть, подавай і сніг торішний.
Волів двох маєш? — Так уже й міркуй,
Що скажуть: "Ведь адін бичок-то лішний".
То й віддавай їм зайвого бика,
Та й сам хоч запрягайся до плужка.

XIV.

Чи вам відомо, що то є повстанці?
Це ті, що їм нема вже вороття
До рідних хат; десь у рові, в землянці,
Чи під кущем їх місце для життя,
Ні в день, ні в ніч, ні ввечері, ні вранці
Нема для їх недолі забуття,
Бо дома в їх замість осель руїна
Й розстріл рідні до п'ятого коліна.

XV.

До боротьби їх кличе рідний край,

XVI.

Бо що вони ще мають до утрати?
Саме життя. — його не шкода їм,
Але раніш, ніж те життя віддати,
Вони помстяться ворогам своїм,
І скільки ще посікти, порубати
Зуміють їх на полі боїовім,
Заскочені-ж численною юрбою,
Своє життя складають, та не зброю.

XVIII.

За триста літ раніше ми давали
Одважності лицарської зразки,
І от тепер неначе повставали
З могили запорожські козаки
Та йдуть проти московської навали.
Та сама сила духа й міць руки,
І чується той самий поклик жвавий:
Хоч згинуть, а хоч добути слави!

XX.

Якби нам зброї, ще хоч трохи зброї,
І ми звільнили б край од ворогів,
І ще якби нам голови такої,
Щоб об'єднала наших ватажків,
Щоб хтось додав нам думки провідної
і всіх шляхом єдиним нас повів; —

РОЗДІЛ 5-ИИ

Подорож до міста і картини міста, його життя. — Єдиний
крок ідейного комуніста. — Якого напісу бракує поміж
написами при вході в місто.

IV.

Напастиники на все наклали пута:
Вже тут життя зруйноване до дна.
Он бачите село? Була там гута,
І мали люде шибку до вікна,

І пляшку на олію; тількиж люта
Прийшла туди московська сарана:
Вонаж така, що й скло мабуть погризла,
І гуті вже нема, неначе слизла.

XII.

Тут на чолі державної роботи
Не ті, хто перш придбав якісь знаття,
Тим менш якісь давніші патріоти,
Що за народ несли своє життя;
Найгірші типи людської звіроти,
Хто грабував, п'ячив без пуття,
Складаючи в той час чужі програми,
Здушили край нечистими руками.

XIV.

Вони ні в чім не мають перепони,
А весь народ без прав і язика,
Бо вільности — буржуїські забобони,
Вони звязалиб вільність хижака.
Тому державні основні закони
Змістилися в двох літерах: Че-Ка.
Ті літери кривавою марою
Стоять на варті мертвою стопою.

XVIII.

Але не тільки вчені водонеси
Та фурмани, — є краще диво там:
Я бачив, як неграмотні матроси
Читають лекції професорам,
Про комунізм дурниць усяких стоси
Навергують нещасним слухачам,
Кож не можуть так переконати,
То садять для надумання за грати.

XXIV.

Я виходив усі частини міста,
Шукаючи ідейних ватажків.
Таких, що їх сама ідея чиста
До большевицьких привела шляхів:

Багато там зразків авантюриста
І неюка відразу я зустрів.
Ідейного найшов я на останку:
Він з жаху перетяв собі горлянку.

XXVII.

"Я зрозумів нехибний той закон,
Що з хаосу народньої руїни
Новий насильник свій підносить трон
Над кістяком нещасної країни;
Що не один погине мільон
Людей для втіхи одної людини.
А хто живий лишився, то навряд
І за сто літ полюбить він наш лад.

XXVIII.

"Нащо ж ці жертви! Ці неспівцькі муки!
Щоб людям показати нові стежки?
Невжеж для того ми, немов звірюки,
Повинні рвати їх тіло на шматки?
Невже немає людям більш науки,
Як куля в карк і строщені кістки?...
І я слугою був того кошмару!
Нехай же буде смерть мені за кару".

Коментарі до твору Самійленка — зайві. Не зашкодить лише нагадати, що В. Самійленко у роках 1891-1893 належав до зліквідованого московською поліцією таємного самостійницького "Братерства Тарасівців".

Однак тому, що українській "політичній" еміграції московські агенти зробили досить поважну "промивку мозків" і може їм здаватися, що то лише Самійленко підпав такому "опрацюванню", подаємо далі докази про таку ж долю Олеся. Рівно ж промовчано його відношення до московських большевиків і москалів узагалі, а де-які його поезії, які свідчать про це, або зникли, або так скоментовані, що й здогадатися важко про що в них мова.

У 1958 р. вийшов накладом видавництва "Радянський Письменник" томик віршів О. Олеся п. з. "Вибране", з передмовою М. Рильського. У цій передмові її автор з запалом доводить, що Оесь відзначався "неясністю і неви-

робленістю громадського світогляду". Про цю "неясність" згадано в передмові з притиском кілька разів. Далі Рильський говорить, що бували, мовляв, "нездорові збочення і в окремих творах Олеся", але, "не можу в нього ніде пригадати висловлень ворожости до російського народу" (ст. 4).

Ми знаємо, що в "союзі" наче б то "рівних і вільних народів" дозволено ненавидіти німців, американців, поляків, англійців і под. та вільно з них глузувати. У советських виданнях творів Руданського залишено без змін усі "співомовки", в яких автор підсміхається не лише з українців, залишилися навіть деякі про жидів, зате ж зникли цілком або були змінені так, щоб не згадувалося жадне з імен "священного" московського народу, співомовки про москалів. Смертним гріхом і державним злочином вважається брак "побожної любови" до московського народу. Знаючи це, розуміємо, чому автор передмови не забув очистити Олеся від того "смертного гріха".

Щоб більш вірогідними були цитовані слова передмови, автор каже, що вони набирають тим більшого значення, коли пригадати, що "лютневу резолюцію 1917 року вітає поет віршом, в якому зовсім не відчувається національного моменту" (ст. 5). Самозрозуміло, що Рильський має на увазі тут український "національний момент", бо наявність московського "національного моменту" завжди там була і є "мило бачена"!

Наведене показує, що вже й Олесь потрапив у "машину", яка "перетворює" повільно, але послідовно авторів, "допущених" до гурту визнаних окупантами письменників, і є підстави припускати, що незабаром його твори будуть так само "опрацьовані" і "скоментовані", як хоч би твори Шевченка.

Ми не маємо наміру тут висвітлювати національні й політичні погляди Олеся чи взагалі розглядати його світогляд, але, враховуючи сказане, хочемо зафіксувати один з його вже нині "невідомих" віршів, щоб цим допомогти майбутньому об'єктивному історикові нашої літератури відтворити правильний образ поета. Цей вірш був надрукований у літературному збірнику, який вже нині є бібліографічною рідкістю, а до видаваних на еміграції творів поета не ввійшов.

У 1908 році в далекій Володді видавництво "Запомога" (засланцям) видало літературний збірник "З неволі" В

Як бачимо, між обома текстами є істотна різниця, а що Олесь помер у Празі в липні 1944 року, то важко припустити, щоб він на московську вимогу "перередагував" свого вірша.

Ще більше вартій уваги інший "вірш Олесь". Ось текст цього вірша:

"Покинь, мій синочку, ридати.
Хай сліз твоїх ворог не п'є,
Вже скоро ударять гармати,
Угледим ми щастя своє.

І прапор свободи замає,
Як сонце ясне в далині.
У сурму привітно заграє
Повстанець на дужім коні.

І вибіжать люди назустріч
Звитяжцю тому,
І сонце засяє повсюди,
Співаючи славу йому.

Покинь, мій синочку, ридати,
Хай сліз твоїх ворог не п'є,
Вже скоро ударять гармати,
Угледим ми щастя своє!"

Такого вірша ніколи не писав Олесь! Насправді ж був ним написаний, і то при особливих обставинах, цілковито відмінний ідеєю вірш.

Трапилося це за таких обставин: під час останніх тижнів урядування Скоропадського багато українських діячів (в тому числі і Донцов) покидали свої помешкання і переховувалися; найчастіше пересиджували той критичний час у спокійних, далеких від політики людей. Олесеві випало пересиджувати той час у тому ж помешканню, в якому переховувався і К. Стеценко. Тим часом поза Києвом уже розгорталася повстанська акція Директорії, і в Києві говорилося про те, що ось-ось українські війська рушать на Київ. За таких обставин Олесь написав вірша "Покинь, мій синочку, ридати...", а Стеценко написав до нього музику.

Коли згодом українське військо здобуло Київ, Національний Хор вивчив цю пісню і співав її під час урочистого

в'їзду членів Директорії, а в першу чергу С. Петлюри, який очолював військо і про якого була згадка в тексті пісні. Ось слова вірша, справді написаного Олесем:

“Покинь, мій синочку, ридати,
Хай сліз твоїх ворог не п'є,
Почуєм ми рідні гармати,
Угледим ще військо своє.

І рідний наш прапор замає,
Як сонце ясне в далині,
І сурма прихильно заграє
Петлюрі на білім коні.

Покинь же, мій сину, ридати,
Хай сліз твоїх ворог не п'є,
Почуєм ще рідні гармати,
Угледим ще військо своє!”

З усього вищесказаного бачимо, що світ справді “їде вперед”, бо за часів, коли Самійленко писав відому сатиру на царську московську державу (“Ельдорадо”), він міг написати:

“Там велика воля слову:
Кожен пише все, що знає,
І цензура ліберальна
Все черкає, все черкає!”

Нині вже ці слова були б неактуальні, бо цензура пішла далі і надто часто “перередаговує”, “доповнює” і, навіть, “творить”, охоче зрікаючись “лаврів” на користь авторів. Чи автори з цього вдоволені — це інше питання, але авторів, навіть, коли вони ще живуть, не надто питають, а вже мертвих — то й казати нічого!

Так є і з Остапом Вишнею. У передмові до двотомового київського видання 1956 року читаємо про нього таке: “Про те, справедливість вимагає сказати, що в творчому доробку письменника є й такі твори, які не витримали випробування. Не всі твори Остапа Вишні з числа ран-

цьому збірнику на 224 стор. видрукуваний такий вірш
Олеся:

ПІСНЯ

Тра-ля, тра-ля, тра-ля, тра-ля!
В сльозах, як в росах, вся земля...
Розбиті бранці в тюрми йдуть,
А з-заду плач жіночий чуть.

Тра-ля, тра-ля, тра-ля, тра-ля!
Москаль усіх нас розстріля...
У їх рушниці і шаблі,
І всі без серця москалі.

Тра-ля, тра-ля, тра-ля, тра-ля!
Москаль з нагайкою гуля...
Ось палить хату і стіжок,
А там гвалтує вже жінок.

Тра-ля, тра-ля, тра-ля, тра-ля!
Тра-ля! Злякались москаля...
Зложили прапори в борні,
Мечі й змагання вогняні.

Тра-ля, тра-ля, тра-ля!
Поїть-годуйте москаля —
Москаль з дочкою піде спать
І жменю куль забуде взять.

Тра-ля, тра-ля, тра-ля!
Дражніть, дратуйте москаля —
Москаль за вами побіжить —
І в сінях шаблю залишить...

Тра-ля, тра-ля, тра-ля!
Вперед, вперед на москаля!
Тра-ля, тра-ля, тра-ля, тра-ля!
В сльозах, як в росах, вся земля...

Наведеного вірша справді написав Олесь, він був за його життя видрукуваний, і Олесь не відрікся б від нього, а ось тепер появилися вірші, подавані за Олесеві, проте з певністю поет їх не визнав би за свої!

Це, так би мовити "вірші Олесь"... ніколи ним у такій формі не написані! Подаємо далі два такі вірші, як зразок сучасних "метаморфоз".

У советській збірці музичних творів Стеценка є така "пісня", приписана Олесеві:

"Живи Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі,
Шуми Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі!

До суду тебе не скують ланцюги
І руки не скрутять ворожі,
Стоять твої вірні сини навкруги,
На варті стоять, на сторожі.

Готові повергнути ворога в прах,
Якщо він посуне ордою
И червоні знамена у грізних боях
Ніколи не вкрити ганьбою".

Отже, мусимо з усією рішучістю ствердити, що такого вірша не написав Олесь ніколи, тільки написав "трохи" іншого, якого за Директорії навіть пробували впровадити в життя як український гімн. Ось його текст:

"Живи Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі,
Шуми Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі!

До суду тебе не скують ланцюги
І руки не скрутять ворожі.
Стоять Твої вірні сини навкруги
З шаблями в руках, на сторожі.

Стоять, присягають Тобі на шаблях
І жити і вмерти з Тобою
І рідні знамена в кривавих боях
Ніколи не вкрити ганьбою!

Живи ж Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі,
Шуми Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі!"

ніх рівноцінні в ідейно-художньому відношенні. Окремі гуморески 20-30-их років позначені де-якою спрощеністю в трактуванні суспільних явищ того періоду". Твори, про які так пише передмова, звичайно, автор, не бажаючи знова відбувати ще одне десятилітнє заслання, мусів як там сказано "персглянути" і "перередагувати" (він чи йому?). далі запевняється, що Остап Вишня "все своє життя веде нещадно бій з паліями війни і українськими буржуазними націоналістами".

Зі змісту ж поданому в тих двох томах видно, що хоча О. Вишня "все життя боровся проти укр. націоналістів" про те... 10 літ взагалі мовчав і не подано, звичайно, що був він на засланні тих 10 років.

В передмові ж знова до творів Василя Елланського (псевдо — Блакитний) сказано між іншими: "Редактор Блакитний умів добирати співробітників для своєї газети. Це він "відкрив" Остапа Вишню, залучив його до редакційного колективу "Вістей" і фельетони Вишні почали систематично з'являтися на сторінках газети" (ст. 14).

Та згадане щойно "вміння" добирати співробітників виступить в іншому світлі, коли ми зараз подамо те, чого не знали большевицькі "редактори", і тоді кожному стане ясно, що "відкрити" О. Вишню не було Елланському вже аж так важко!

Остап Вишня (справжнє ім'я та прізвище — Павло Губенко) родом з Полтавщини, з села Грунь (тому де-коли користувався псевдом "Грунський") ще перед першою світовою війною вступає до київської військово-фельдшерської школи, а по революції вчащає до університету, входить у студентське життя і спочатку входить у число співробітників самостійницького видавництва "Вернигора", а потім у склад "Брацтва Самостійників".

Відомости про діяльність "Брацтва Самостійників" можна знайти в ЛНВ, редагованому Донцовим, у "Сурмі", що виходила в Лондоні по другій світовій війні, в календарі "Гомону України" за 1962 й 1963 р.р. і в праці Млиновецького "Нариси з історії визвольної боротьби 1917-1920 років".

Фактом є, що "Брацтво Самостійників" було і лишилося тайним і нелегальним та що посилало своїх членів у різні партії, де вони мали, стоячи на ґрунті ідеології даної партії, викликати самостійницькі ферменти. Василь Еллан-

ський належав до числа найперших членів "Б. С." і став на його доручення спочатку українським соц.-революціонером, а потім "боротьбістом", а потім — комуністом.

Остап Вишня ж аж до закінчення визвольної боротьби не мав нічого спільного з большевицькими видавництвами, але по закінченню її одержує від "Б. С." скеровання спочатку до Києва, а потім у Харків з тим, щоб зголосився до Василя Елланського.

Так "В. Блакитний" "відкрив" О. Вишню.

Перші роки, поки ще жив Елланський, О. Вишня мав в його особі захистника й оборонця. Коли ж Елланський помер і коли одночасно стає все важче маскуватися, О. Вишня був приневолений не лише писати для маскування антирелігійні фельетони, але й де-коли, на пряму вимогу, мусів писати й фельетони, скеровані проти еміграції та українського націоналізму.

Під кінець він вже не може цілком виконувати того для чого його скерувало "Б. Самостійників", а раніше написані ним твори притягають все пильнішу увагу окупантів і нарешті справа кінчається арештом і засланням. Коли по 10 роках вернувся із заслання зламаний О. Вишня, він не пише вже нічого, щоб не мало сподобатися окупантам. Але О. Вишня не зрадив існування "Братства Самостійників", а засуджений був за свої твори.

Треба отже з усією об'єктивністю ствердити заламання Остапа Вишні, яке було наслідком діяння багатьох чинників, з яких слід згадати московський терор, виплекання цілої генерації яничарів, безглузду політику західних держав і нарешті ту роль, яку починають по другій світовій війні відігравати у світі москалі.

Щоб читачі могли вповні оцінити, чим були гуморески О. Вишні, писані ним на початку, гуморески, що забезпечили йому почесне місце в нашій літературі, познайомимо далі читача не лише зі змістом збірки "Вишневі усмішки сільські" та "Українізуймося", які зараз або цілком, або у незміненому вигляді знайти не можна, але й з тлом, на якому ці збірки появилися і видержали кілька видань*).

*) У роках 1924-1927 видали окупанти аж чотири багатотиражних накладу "Вишні усмішок сільських", певно думаючи, що висміюється в них темних "хахлов" і "мужіков". Що-йно потім додумалися, що автор міг повторити кінцеві слова Городничого, звернені до глядачів: "З кого сміється? З себе сміється" і це відкриття промостило Вишні шлях на заслання.

Коли ми зазірнемо в "Історію Всесоюзної Комуністичної Партії" видання 1939 року, отже в історію, в якій вигідно було для яскравішого підкреслення "осягнень" біжучого 1939 року де-коли навіть подати в трохи гіршому світлі часи 1924-25 року, то і в ній навіть прочитаємо на стор. 253 про часи появи першого видання "Вишневих усмішок сільських" таке: "З'їзд (XIII) партії поставив завдання розширити дешевий кредит держави селянству і витіснити лихваря з села".

На стор. 255 читаємо далі: "Навсдений був уже швидкий ріст народнього господарства. В 1924-25 році сільське господарство наближалось вже до довоєнних розмірів, досягнувши 81%. Велика промисловість в 1925 році досягла вже коло трьох четвертей довоєнної промислової продукції... Господарське піднесення принесло з собою покращання становища робітників і селян... Значно поліпшилося матеріальне становище селян. Робітниче-селянська держава змогла в 1924 році виділити на допомогу маломіцному селянству до 290 мільйонів карбованців... Відбудовання народнього господарства наближається до кінця. Але країні Рад не досить було просто відбудовання господарства, просто досягнення довоєнного рівня..." і т. д. і т. д.

На стор. 259 читаємо, що на цьому з'їзді "Політичний звіт Ц.К. зробив тов. Сталін. Він змалював яскраву картину росту політичної і господарчої могутності Рад. Союзу. І промисловість і сільське господарство були відбудовані в порівняно короткій строк... Не зважаючи на ці успіхи тов. Сталін пропонував не заспокоюватися на цьому". А на стор. 262 вже у "Висновках" говорилося, що "були досягнуті вирішальні успіхи у відбудові народнього господарства". Тодішня ж большевицька преса широко писала про досягнутий добробут.

А одночасно з тим, за межами московської держави писалося:

"Українське робітництво і селянство дістало те, чого не одержало б від жодної іншої держави" ("Наша земля", січень 1926 р.).

Заступник народ. комісара освіти в УССР п. Приходько в своєму інтерв'ю даному Борщаку — редактору пробольшевицьких "Українських Вістей" у Парижі, в році 1928 запевнював:

"Селянські будинки" (функція "Просвіт"), а є їх 7114, українізовані на 100%... В царині друкованого слова рад.

влада зробила те, чого на Україні не було зроблено за цілі століття. Сотні тисяч українських підручників для шкіл, мільйони відбитків і тиражів інших українських книжок”.

В журналі ж “Наша земля” редактор його Гренджа-Донський писав:

“селянство має повну змогу нині заспокоювати всі свої потреби в господарчих машинах, придбанню живого інвентарю, мануфактури, а тепер вже навіть поволі починає селянське господарство електрифікуватися” (січень 1929 р., стор. 22).

Про школи писалося, що їх у 1924 році було 44.807.

Що ж до числа людности, то в матеріалах перепису 17. XII. 1926 року запевнялося, що “коли так далі буде йти приріст, то Україна подвоїть своє населення за 35 літ, Московщина за 40, а Німеччина за 50”.

Словом — розцвіт і розвиток у всьому!

Тепер же не зашкодить собі пригадати слова Миколи Гоголя, що “сміху боїться той, хто вже нічого не боїться”. Власне цією зброєю блискуче володів О. Вишня, який своїми гуморесками-сатирами викривав брехні окупантів. Він показував “досягнення” на практиці.

Одним із засобів, якими користується сатира, є перебільшення, згущення барв, представлення в гротесковому вигляді, а метою всякої сатири є знищення негативних сторін життя, розвінчання й розбронзовання тих “ідолів”, за якими прихована гнилизна і бруд, або небажаний лад. Сатира і гумор — є зброєю і вони викликають захоплений сміх тоді, коли читач бачить, що сатира влучає в самі істотні темні прояви життя, але та ж сатира перестає впливати, коли вона спрямовує своє вістря проти того, що вже само впало. Сатирик, що “воює” і грізно вимахує мечем проти трупа, який вже і так догниває — може хіба сам стати об’єктом глузу! Коли б хто нині (а не за часів кріпацтва) написав байку “Пан та собака” — та байка не притягла б нічної уваги. Сатиричний вірш Шевченка “П. С.” (“мені аж нудно, як згадаю”) коли б був написаний нині — рівно ж втратив би до певної міри свою вартість, бо вже таких панів давно немає.

Цю властивість сатири знають прекрасно окупанти і тому ту маленьку частину гуморесок О. Вишні зі згаданих збірок, яку вони й нині друкують, в першу чергу позбавили гостроти й актуальності та зробили зайвими, застосувавши дуже незначні зміни. Так нпр. “Профосвіта”, яка була пи-

сана тоді коли наркомос на папері докорінно змінив усю систему освіти в УССР власне в напрямі достосовання її до практичних потреб до "професіоналізації", коли преса вже пару років захлиналася від захвату з приводу надзвичайних успіхів, які дала ця зміна та "обхоплення нею найширших мас населення" — написання гуморески "Профосвіта" на селі (а селянство складало понад 87% населення) — викривало невблаганно усю брехливість урядових заяв і урядової преси, бо описував Вишня *пересічне* радянське село і в ньому... в ньому була лише така "профосвіта, яка й існувала протягом віків навіть в найглухіших закутках, яку диктувало життя, і в цілій гуморесці не було й натяку на будь-яку, навіть найменшу акцію влади в напрямці заведення на селі якоїсь професійної школи. Що ж зробив теперішній "редактор" з цим твором?

По перше — змінив заголовок, бо той заголовок, якого дав автор ("Профос") є типовим большевицьким висловом, є словом зліпленим з двох скорочених слів, словом, яке вживалося урядово окупантами. Тепер ця гумореска названа "Як ми колись вчилися", і таким способом лише цією зміною "зламали її вістря", бо вона відразу втратила актуальність, боєвий дух і доцільність. По доконанню цієї зміни довелось в ній ще позаміняти час дієслів (з "починається" на "починалась" і т. д.) і після цього вона стала не страшна владі.

В тому вигляді, в якому вона була первістно надрукована (та ще у відповідно дібраній збірці) — вона "била" владу, "била" окупантів, розкриваючи усю брехню, брехливість їх запевнень, що вони дбають про селянство, що дали йому багато. У зміненому ж сучасному вигляді — вона є висміюванням селянства, його побуту, його поглядів і не торкається влади, а читач думає, що мова про 1916 рік!

Подібним способом змінена й гумореска "Село-техніка", яка нещадно викривала усю фантастичність і безпідставність большевицьких запевнень про "тракторизацію" і т. п. селянства.

В сучасних виданнях ця гумореска (яка зветься тепер "Про механізацію"), оповідає наче б то про давно минулі часи і починається з того, що "давно уже *покійний дід*" оповідає унучатам. Далі вже автор наче б то від себе оповідає: "Розкажу я вам, тільки не казку, а бувальщину". Слушайте. Було це тоді, як уже було небо, була — земля,

були й пани..." і т. д. "Не було тоді ще ні Паші Ангелікої, не було Олександра Гіталова, ні інших наших знаменитих механізаторів, не було отже і М.Т.С.

Чи була механізація сільського господарства? Була! Та ще й яка механізація! Як ізгадаєш! Як ізгадаєш! Скільки то тих машин було! Як ізгадаєш, так і закачаєшся!"

Після дописання такого "вступу" — знова ціла гумореска, яка в первістному вигляді була окупантів — перестала їх бити, тільки стала засобом до глузду над тим же селом за колишній побут, за який большевики не відповідають. Мало того! До цієї гуморески дописано ще й закінчення, яке перетворює її з гуморески, що була большевиків, на гумореску, що захвалює їх так, як тільки можна захвалити! Ось це дописане пізніше закінчення:

"Тепер: трактори (та які!), комбайни (та які!), сіялки, віялки, трієри, молотарки... Дизель, пар, електрика. Телефон. Телеграф. Радіо. Автомашини (Та які!) Автопоїлки... Механодоїлки! Кормозапарники... Підвісні дороги... Вагонетки... Знову ж говоримо: як трудно тепер на селі — доки все це ти вивчиш?! Важко..."

Думаю, на підставі наведеного ясно вже кожному, як ґрунтовно змінено тепер ті з цих гуморесок, які друкуються й нині, а й таких перероблених друкується нині дуже не багато! Після ґрунтовної переробки (в де-яких випущено по кілька сторінок) дістались до двохтомового видання 1956 року тільки з одинадцяти гуморесок, які склали "Вишневі усмішки сільські" — шість. Отже тільки половина і ця половина підпала основним змінам, які зробили ті гуморески маловартими.

Мало того! Читач забуває, що від тих часів минуло 25-30 років і що за допомогою наївного Заходу москалі пограбували і продовжують грабувати ряд загарбаних країн і тому справді мають де-які "осягнення" у порівнянні з часами О. Вишні, а натомість обмосковлювання стало явним.

Написана й надрукована ще перед арештом "Автобіографія" вправді дісталася до видання 1956 року, але... але з 16 сторінок залишилося в ній нині лише 7! Решту — "пропущено", але й те, що залишилося, підпало багатьом змінам.

Напр. в оригінальній "Автобіографії" пише О. Вишня, що його "батько був за *прикащика* у помічників Фон Рот". А в новому виданню сказано про це дуже "дипломатично", а саме так: "мій батько працював у панів" — отже

можна думати, що був наймитом! І так змінено цілий ряд речень навіть тих, "які пройшли цензуру"!

Самозрозуміло, що *ні одне* з п'яти оповідань тут передрукованих зі збірки "Українізуймося"... взагалі не дісталася до видання 1956 року!

Що ж хотів сказати О. Вишня в своїх "Вишневих усмішках сільських"?

Починається книжка описом виїзду на вакаційний відпочинок журналіста-співробітника центрального урядового столичного органу і той виїзд відбувається чотири чи найменше три роки по закінченню будь-яких військових операцій у країні, яка за урядовими звідомленнями майже досягла до довоєнного рівня. І що ж бачимо? Журналіст не має засобів на те, щоб доїхати разом з тяжчими речами до двірця, тільки, маючи замість валізки — клунка, кладе того клунка на спільно з такими ж подорожніми найнятий візок, який везе тільки речі, йде пішки коло візка і пильно уважає, щоб того клунка не вкрали по дорозі вуличні злодії. Про місце оплачене у вагоні рівнож не має мови. Він з трудом продирається у вагон і скулившись, сідає на власний клунок! Чи треба щось додавати про справжній стан транспорту і залізниць взагалі (залізниця—державні)?

Далі йде гумореска "Ось воно — село оте!" Це загальна картина села і то села не з якогось найглухішого закутка Полісся, тільки положеного яких 40-50 кілометрів на південь від — "столиці". Це — так би мовити вступ до докладнішого опису життя на селі, вступ, у якому читаємо повну сарказму обіцянку показати село "не з тез", не з статистичних відомостей повітпродкомісарів, не з донесенів сільради і волквиконкомів — не офіційне село", "а... чисте село". Отже село справжнє, а не таке, яким його малюють у "тезах" на партійних з'їздах, у звідомленнях, у фальшивих "статистичних звітах" окупаційних урядовців, яких завданням є витягання харчів з села, чи в рапортах призначеної окупантами сільської адміністрації! І далі змальовано нам темне, покинуте без культурної опіки село, село, яке хоча згідно з рапортами є "революційним", в дійсності виявило свої "симпатії" до большевизму збудованими (безперечно згідно з наказом згори, хоча це й не сказано в гуморесці) "аркою" і "трибуналом". Раз була збудована "арка", значить на перше травня приїжджала зі столиці якась "риба", що служила у окупантів, і для неї ж

була зроблена трибуна. На арці був почеплений "отакусенький червоний папірець нагорі", який вказує і на злидні і на розміри "симпатії" до влади, а з трибуни відразу по використанню її, покрали порубані дошки.

Але навіть подібні "вияви клясової свідомости" очевидячки були остільки незвичайні, що автор, побачивши їх "троха" не почув потреби "при в'їзді в село рывкнути"... офіційного тодішнього "гимна" — "Інтернаціонал". А на прикінці цієї гуморески сказано, що власне з села приходять нові сили, нові діячі, нові письменники і т. д. та щоб село могло таких дати, треба дуже мало, треба щоб окупаційна влада не обмежувалася до здирання в натурі "продподатку" на захвалювання своєї "опіки" над селом, тільки щоб хоча б "Повставлювала тільки шибки у школі" та подбала "щоб у тій шафі, де тепер миші бігають, щоб у тій шафі книжки були".

В слідуючій гуморесці ("Земля обработки требует") автор звертає увагу на те, що село байдуже навіть до господарства і засіває ниви "аби як". І це зрозуміле: окупанти дбають не про те, щоб поліпшити господарство, а про те, щоб стягнути що дасться, і селянин не має заінтересовання в його поліпшенню. Адже ж чи буде працювати чи ні — буде ходити в таких подертих штанях, що лише з них лишилися самі "стьожки"! А кінчається ця гумореска, що село потребує "обработки" культурної, про яку не дбають окупанти, і тому закінчується зверненням до влади вигуком "Чуєте?!"

Гумореска "Село-техніка" — це їдка сатира на галас який здіймала преса окупантів ще в 22-23 році з приводу "тракторизації" сільського господарства, забезпечення його машинами і т. д. Нині ми вже призабули, що саме тоді писалося, але прочитавши на початку гуморески "Село-техніка" слова "Поліпшити техніку слід! Тоді житечко як попре, так заллемо закордон! Зливою на нього зерно пустимо!" й пригадавши собі, що нині вже, згідно з даними советської преси та її закордонних рептілок, з "технікою" на селах ССРСР справа стоїть добре, ми можемо зробити висновки про сталість величезної диспропорції між тими урядовими "успіхами" й дійсністю, враховуючи безсумнівний факт, що й досі "СРСР" не залила зерном "закордон", а навпаки ще мусіла купувати канадійську пшеницю!

Про гумореску "Профосвіта" ми вже говорили.

Наступна по ній гумореска "Головполітосвіта" показує нам повну відсутність будь-якої культурної праці на селі, хоча рівнож згідно з пропагандивними звідомленнями і ця праця велася на широку скалю та про її темпо інформувала тоді пресу власне та харьківська "Голполітосвіта", яка займала "величезні апартamenti з кабінетами, залями, з канцеляріями з музкомами, текомами і іншими всілякими "юмами". Ця установа, як бачимо з гуморески, лише удержувала урядовців, дебатувала, декретувала, "організувала", а село — жило примітивним, позбавленим всякого інтелігентського проводу і культури — життям.

Гумореска "Жінвідділ" знова є живим образом не лише темноти залишеного під культурним оглядом на призволяще села, але й тих настроїв, які панували і в 1923-24 роках на селі, настроениях, які вказували на те, що не могло бути й мови про симпатизування большевикам. Село чекало визволення з під московсько-большевицької влади і охоче вірило найфантастичнійшій чутці, яка обіцяла наче б то те визволення.

"Охорона народнього здоровля" — не буде лише плястичним змалюванням темноти села, коли ми собі нагадаємо галас окупантів з приводу того як наче б то большевицька влада дбала про здоровля населення, зрештою і нині В. Плющ в "Енци. Укр." запевняє, що під цим оглядом УССР займає перше місце в світі.

А тимчасом з іронією стверджує О. Вишня, що "охорона народнього здоровля на селі поставлена дуже добре. "Медичних пунктів" у кожному селі по пять-шість, коли не більше" і за ті легендарні "медичні пункти" править на селі "тайнственная баба" зі своїми замовляннями, "наркомздравійша за наркомздрав — баба Палажка!"

Згідно зі звідомленням преси, спеціально велику увагу присвячували окупанти ширенню книжок.

Як же було в дійсности — довідуємося з гуморески "Село-книга", яка знова ж малює нам жахливий стан і під цим оглядом та вказує виразно на те, хто є відповідальний за те, бо при кінці подається "чутку", що "Село-книга" чимало в Москві книжок закупила... тих, що там не йдуть!" і далі їдка увага, що "у нас" ті книжки, особливо як будуть в мові московській та ще з купою чужих незрозумліих слів — "підуть"... на курево! І тут же питання:

"Скільки там їй, "Село-Книзі" тій часу треба, щоб до села книжку довести? Два роки бачимо, що мало...", а "село", про яке мова, не далеко "столиці" і "злива" наказів без труду і швидко знаходить до нього шлях.

Гумореска "Пропащі люди" — єдина гумореска, яка присвячена діяльності влади на селі, і в ній показано й висміяно страшенний бюрократизм, метою якого є лише випомпувати з українського села все, що дасться. Для кого — це також видно, бо все листування ведеться мовою московською.

Кольонізатори, як це видно з поданого опису звітових відомостей, цікавилися не освітою, не здоров'ям населення, а тільки: кількістю населення (з якого можна буде тягнути соки), по скільки землі хто має, скільки худоби, скільки майна ("мертвого інвентаря"), скільки не селянської, а державної землі, список що-до податків ("єдиного сільсько-господарчого", далі цілого ряду інших) і т. д. і т. д.

Автор скористався, пишучи цю гумореску, з того, що вже й окупантам почав дошкуляти бюрократизм, але вдумливий читач, перечитавши ті назви звідомлень і "списків" та порівнюючи коло зацікавлень адміністрації хоча б з подібним "колом зацікавлень" німецької окупаційної влади, зрозуміє, що ця гумореска далеко глибша, як здається. Вона викриває і кольоніальний характер московської окупаційної влади, і урядову мову і терор, яким вона послуговується ("на протяженні 24 часів, в протівном случае ви будете арестовани") і її бюрократизм, який перевищує бюрократизм часів царату! І це єдина галузь життя села, де влада "діє" впрост засипаючи село паперами, а що "досягнуто передвоєнний рівень" як стверджувалось на партійних з'їздах то... відписувати немає на чому і доводиться відписувати на старих, з царського часу, урядових паперах, копії яких зберігались в канцелярії сільського старости.

Закінчується збірка гуморескою "Освіта", яка яскраво доводить, що протягом тих років мирного існування, влада не виявила найменшої ініціативи в справі дійсної організації народньої освіти! Більше того, ми хоч би з оповідань Васильченка знаємо, яке було злиденне життя сільського вчителя за часів царських, а тут сказано, що і воно було краще в порівнянні з советським. Це що-до учителів. Але і школа і підручники і все є лише на папері, а в тому "чистому" ("per se") селі — нічого того немає.

прокомуністичної організації "Сельроб"*) покинула партійні лави!

Так писав Остап Вишня перед своїм заламанням, після 10 літ заслання.

Навіть у своїй "автобіографії" Остап Вишня, пишучи про свою діяльність за часів Укр. Центр. Ради і Директорії, не знижується подібно Сосюрі до підлабузнювання окупантам й обплывування того, чому служив і за що боровся.

Але зазнавши усіх жахів советського слідства, а потім важкого десятилітнього заслання, Остап Вишня не без впливу, звичайно, і зміни ситуації в світі в тому напрямі, що може людину навіть без заслання обгорнути безнадія — Остап Вишня заламався!

Заламався не під впливом тортурів чи переляку, чи дійшовши до переконання, що перед тим помилявся!

Як ми вже казали, він не зрадив існування Брацтва Самостійників і не складав "каяття". Він, одсидівши важких 10 років увязнення на заслання, на підставі звісток з "волі" дійшов до переконання, що марною була його праця, бо вона не дала сподіваних наслідків і не московський терор був тому причиною. Найкращим доказом того є той факт, що приблизно яких 6-7 років тому почала ця збірка заборонених творів О. Вишні друкуватися в "підвалах" одного часопису на еміграції, але друкування її припинили відразу товариші по діяльності Віктора Петрова, що є серед нас, "аргументом", який в сотий раз підтверджує слова Шевельова, який заявив, що серед української еміграції майже немає людей здатних думати. "Аргумент" був такий: "по що друкувати ці гуморески, коли можна за невеликі гроші набути ціле трьохтомове видання (Київське!) його творів. У видавництві і редакції не знайшлося нікого, хто б звернув увагу, що там тих творів нема, або змінені до непізнання. Чи і тут терор діє? І чи варто було сидіти 10 років за намагання розкрити очі півголовам?"

*) ПРИМІТКА: "Сельроб" — прокомуністична українська партія у Польській державі між двома війнами. Члени "Бр. Сам." спроваджували харківське видання "Вишневі усмішки" і вони розкривали очі членам партії.

Це "заламання" і згода працювати згідно з вимогами окупантів дала змогу О. Вишні прожити на волі останні чотирнадцять років життя.

Однак варто відмітити, що ті його нові гуморески, які писані на далекі від політики теми (напр. де-які "мисливські усмішки"), виблискують далі іскрами оригінального гумору і соковитістю мови давнього Остапа Вишні і цим немов підкреслюють вимушеність тих маловартих під літературно-мистецьким оглядом "урядових" гуморесок останніх часів, яким не місце в жодній літературі.

Тому, що окупанти, використовуючи ті нездалі гуморески, а також де-які перероблені на їх вимогу в році 1956, хочуть створити фальшивий образ письменника, викривити його погляди і промовчати його десятилітнє заслання, та "ввести" його в українську літературу як одного з кількох десятків підлабузників — час цею збіркою (далеко не пивною, бо ряд гуморесок важко відшукати в умовах еміграції) нагадати читачам, ким був справді Остап Вишня і ким, коли б не московський терор, він міг би лишитися та що дати нашій літературі.

Не зашкодить на закінчення нагадати про головного редактора "Вістей" — Василя Елленського.

В. Елланський з одного боку виступав, як завзятий комуніст пишучи свої поезії, в творах публіцистичних, а також як політичний діяч, а з другого боку виконував сумлінно ті завдання, які на нього наклало "Б. С."

Коли в році 1925 він помер від туберкульози, окупанти, непідозроюючи нічого, встигли йому на площі міста поставити пам'ятника..

Тимчасом за кордонами московської червоної імперії в споминах двох авторів появилися відомости про те, що В. Елланський був свого роду модерним "Конрадом Валленродом" і треба думати, що ті відомости були підперті якимось фактами і в окупантів не було сумнівів що-до їх правдивости.

Наслідки були такі: одної темної ночі пам'ятник "Блакитному" — зник, а вранці побачили перехожі лише дбайливо забруковане місце, де був пам'ятник.

По другій світовій війні і поновній окупації Україня москалі від своїх агентів, що діяли і діють серед еміграції, одержали інформації про її низький інтелектуальний рівень, про наявність, як писав Шерех, величезної кілько-

Збілочка ж "Українізуїмось" є гострою і влучною сатирою на "українізацію".

"Інтермедія" показує, до чого зводилися фактично українізація — це справді була "інтермедія"! Суть її полягала в тому, щоб формально лише "навчити" української мови не українців, а москалів, які і далі мали рядити Україною. Коли б поляки (між двома війнами), які одержали в спадщину по царатові в першу чергу на Холмщині, Волині, Поліссю і Підляссю адміністративний апарат обсаджений москалями й взагалі не поляками, за того часу мали б на чолі держави москалів та обмосковлених поляків — то вони й за двацять років не змогли б закінчити "польонізаціі"! Але вони мали уряд, який складався з поляків і тому... не оголошували жодної "польонізаціі", не влаштовували "курсів", не призначали "термінів" і "комісій" (і не мали крику про "насильственну польонізацію"), а просто почали всюди урядовання в польській мові. Москалі зі шкіри лізли, щоб опанувати ту мову і лишитися на посадах, але нічого їм це не допомагало, їх дуже скоро поступово заміняли поляками. Але на Україні робилося інакше і тому О. Вишня в сатирі "Українізація" говорить "Прислухайтесь, придивляйтесь, всім воно вам у пригоді стане, бо українізувати вас ще не скоро перестануть". Мало того! Він устами "панни Ундервуд" подав і мету українізаціі — "Українізація переводиться для того, щоб залишити всіх на посадах, бо як би не українізувалися, то треба було б усіх повиганяти". Цими словами хотів дати до розуміння О. Вишня, що справжня мета "українізаціі" — ворожий Україні московський адміністративний апарат залишити таким, як він є, лише замаскувати трохи його, бо інакше (нормально) треба було б його усунути.

Ця "українізаційна" інтермедія відбувається наче б то за бажанням "українського пролетаріату", але О. Вишня добре знає, що з тою ж метою така ж комедія була зааранжована Москвою навіть у народів, яких число сягало лише двох-трьох тисяч! І їм "на гвалт" вигадували азбуку і "закладали основи культурного розвитку".

О. Вишня чудово розуміє мету "українізаціі" і не він один її розуміє, але й знає він на чому держиться влада і тому в цій же "інтермедії" "Кумедник" вигукує: "Хто "за" і хто "проти? А ну, хто "проти"? Нема? То-то же. Цитьте". Ці кілька слів зясовують усе!

Але ще краще, ще яснійше хотів сказати Вишня, чим є справді "українізація", і написав блискучу гумореску-сатиру "Вольовий спосіб", в якій описав як "комісія по українізації" звільнила з праці українку, яка в установі працювала як прибиральниця та подавала чай урядовцям, українку, яка не знала іншої мови, як тільки українську, за те, що вона не знала граматики, а москаль, який перед іспитом виклепав дещо з граматики і на іспиті "зашпандоріл": "Вольовий спосіб", это бывшее повелительное наклонение... і вже вертаючи з іспиту забув те, що відповідав — одержав "первую категорію" і залишився далі на посаді, щоб жити коштом українського народу, для якого має він лише ненависть, а то й презирство. Для нього отже "українізація" була справді потрібна лише на те, "щоб залишитись на посаді".

Дві слідуючі гуморески знайомили нас з практичними наслідками такої "українізації", з тим, як послуговуються ті "зукраїнізовані" "Вадіми Фьодоровичі" тою українською мовою.

В першій гуморесці подано про "обов'язкову постанову Наркома Шляхів", яку важко взагалі зрозуміти, по прочитанню якої, як подав автор, звичайно, селянин наш ("дядько") "не може втриматися" і відразу починає клясти і непристойно лаятись "Ах ти ж... трам-трам-там" і на підставі тої ж скандальної постанови — платить грошеву кару за... лайку.

У гуморесці "Тіпун вам на язик" взята на глум подібна ж "творчість" такою мовою, що коли б та відозва потрапила на село "так не треба селянам ні театру, ні цирку, нічого їм не треба. З кожного пункта тої відозви реготатимуть що найменше місяць".

Гумореска "Конфуз" мала на меті висміяти перші (ще несміливі) проби відірвати Кубань від України і створити там якусь "відміну" людей "козацького походження". Це свого роду проба вигадати якусь "козакію", в яку нині бавиться лише ще частина еміграції, а в СРСР просто "приєднано" Кубань до Московської федеративної республіки та й все.

Читач перечитавши далі оригінальний текст згаданих гуморесок, не лише зрозуміє, чому вони не могли появи-тися у виданні 1956 року, але й чому на західніх землях ці збірочки спричинилися до того, що не одна сотня членів

сти "Санчо Пансів", зниклої кількості "Дон Кіхотів: і майже цілковитої відсутності людей здатних думати — вирішили змінити тактику. Замість усувати з книгозбірень записані на індекс українські книжки — почали самі видавати спрепаровані та "пересіяні" твори "непевних" авторів з відповідними коментарями та передмовами. В рямцях цієї широко закроєної акції появилися твори Шевченка, Франка, Лесі Українки, Олеся, Вороного, Самійленка, Кобилянської, Загула, Васильченка, О. Вишні, В. Елланського та інших. Самозрозуміло, що твори таких авторів як Основ'яненко, Гребінка, Гулак-Артемівський і т. п., що писали більше московською, як українською мовою, видавано кількатомавими збірками, а знова з творів інших авторів зникали без сліду більші і менші твори. Так з десяти томового видання творів Лесі Українки зникла без сліду драма на п'ять дій "Боярня", а щоб не притягати уваги до того — в т. зв. "Енциклопедії Українознавства" згадано про цей твір як про "побутово-родинну" драму. Навіть перейшовши цілковито на службу окупантам Максим Рильський не врятувався від долі названих авторів і з його стало перевидаваних творів зникли рівно ж без сліду кращі поезії писані ним за часів, коли він ще мріяв "у тиші, над вудками своє життя непроданим донести", а серед них чудова поема "Синя далечинь". Цю нову тактику широко використовують численні "партизани-розвідники" типу В. Петрова, яким вдалося захопити під свою контролю важливіші "командні висоти" нашої еміграції.

3. Р.

ОСТАП ВИШНЯ

**ЗАБОРОНЕНІ АБО ЗМІНЕНІ ОКУПАНТАМИ
ТВОРИ**

З М І С Т

I. Р. З. Передмова	3
II. <i>ОСТАП ВИШНЯ</i> ЗАБОРОНЕНІ АБО ЗМІНЕНІ ОКУПАНТАМИ ТВОРИ	31
1. Вишневі усмішки сільські:	
Подорожні вражіння	34
Ось воно — село оте!	38
"Земля обробки потребує"	42
Село—техніка	45
Профосвіта	48
Головполітосвіта	51
Жінвідділ	53
Охорона народнього здоровля	56
Село—книга	62
Пропаща люди	65
Освіта	69
2. Зі збірки "Україзуємось":	
Українізація (інтермедія до пєси "Вій")	71
"Вольовий спосіб"	74
Узскакування й зспригування	76
"Тіпун" вам на язык!	78
"Конфуз"	80
3. Історія після "історії однієї історії"	82
4. Автобіографія	84

"ВИШНЕВІ УСМІШКИ СІЛЬСЬКІ"

ПОДОРОЖНІ ВРАЖІННЯ

Традиційно почнемо. Як і всякий порядний "власний кореспондент".

Ріжниця тільки та, що всякий "власний" пише свої подорожні вражіння за два, приблизно, тижні до відїзду, а я не встиг, і от, доводиться писати, приїхавши вже на місце "капітального ремонту"...

Я, мабуть мину, як я до вокзалу їхав... По-перше, це для вас не дуже цікаво, а по-друге — я не їхав, а йшов, пильно придивляючись, щоб по дорозі хто не хапнув з таратайки клунка з речами... Отже, за той час вражіння не було ніякісінького, крім "клунок". А клунок — так воно завжди клунок.

А далі вже пішли й "вражіння"...

Чимале вражіння на мене справили два грізних запитання дебелої молодиці, що стояла на східцях у вагоні з коромислом у руках...

Перше запитання — це: "Куди я прую?", а друге: — "Чи не повилазили в мене очі?"

Я галантно відповів, що "пру" я в вагон і що очі в мене поки що на місці...

На все це резолюція молодичина була така:

— "Чорти їх тут носять!"

Але спасибі "чортам". Вони таки внесли мене в вагон, розсунули по дорозі ще з п'ять молодиць і посадили скрученим "у чотирі погібелі" на власний клунок.

Доки вдарив третій дзвінок, дихання в мене збільшилося на 10, а пульс на 20-30 за хвилину...

Я, знаючи з медицини, що в моєму розпорядженні для дихання й для пульса ще є одиниць по 10, — особливо не хвилювався...

**
*

Бам! Бам! Бам!

Сіп!

—Ох! (це я так).

Бо відкинуло мене назад на чийсь поперек, і поклало мою потилицю в задньої сусідки як раз на те місце, де поперек у неї переходить у "далі"...

Там я й прикипів...

А передня сусідка швиденько гупнула мені на те місце, де мої груди переходять у "далі"... Сіла та ще й (хай їй легенько ікнеться!) крутонулася разів зо два: уможувалась.

Звідци й "ох!"

Прощай, — подумав, — Харків!

**
*

Пахло потом... Пахло молоком (коровячим)... Пахло... та чим тільки не пахло!?

— Ріжні на світі запахи бувають! — казав мені колись один хороший чоловігя, Кіндрат, що свого часу "з горілки" вмер.

І таки правду казав...

Бо справді: "Ріжні на світі запахи бувають"...

Особливо в вагоні, й особливо, коли відпочивати журналіст їде...

Весняні запахи...

...Сиділа на "грудях моїх" мабуть, середнячка... Бо куркульки я не витримав би, а від незаможниці було-б, напевно, легше...

Я потихеньку стогнав, ніжно пригортаючись обличчям до попереку задньої сусідки, а середнячка, сидючи на моїм власнім животі, голосно лускала насіння...

А за вікном жита красувалися, пшениці наливалися, голубіло волошками по житах, зозулило лагідно по лісах...

А за вікном сріблом у соняшних батобах жайворонило...

А за вікном

...немає меж... і де кінці,
що ставили-б сонцям семестри
у голубому молоці?*)

Так то-ж за вікном?!

А до вікна (аж подумати страшно!) ще попереки з п'ят-

*) В "Космічному оркестрі" П. Тичини.

надцять і пудів шістдесят живої жіночої ваги, не рахуючи коромислів і глечиків з кошиками.



Оця моя "смичка"*) з селянством" тривала три прольоти...

Увесь час я згадував чийсь мудрі слова:

— "До селянства слід підходити вміючи, інакше замість "смички" ка-зна що матимемо".

Праведні слова... Іменно, "підходити" й іменно "вміючи"...

А я "підліг під селянство" і, треба вам сказати, підліг дуже незручно й дуже не вміючи.

І замість "смички" получилось саме "ох!"...



Через три прольоти — останній "мазок" широкою основою по моєму череву, останній "гуцик", а за ними моє, щасливе вже й радісне, останнє "ох"...

З мене встали...

Війнуло спідницями...

Чийсь стрункі молоді ноги притьмом стрибонули з верхньої полиці на мою печінку...

Щось ухопило мене за голову й з криком: — "Дивись! А я думама — глечик!" — кинуло...

Я заплющив очі. І мені так яскраво уявилося, ніби я лежу в південно-американських преріях, а наді мною вихорем смалить табун наляканих тигром бізонів...



Потім уже я й жита бачив, і волошки мені голубіли, покиваючи синенькими шапочками, й поля всміхалися:

— Що, мовляв, проїхався?!

— Чого ви, — думаю, — смієтесь?! Ну, проїхався. Так що-ж?! Ви всміхаєтесь?! Хіба не про вас співається:

*) навязання контакту — тодішнє партійне пропагандивне гасло.

Ой, поля, ви, поля,
Мати рідна земля,
Скільки крові і сліз
По вас вітер розніс...

— А в мене ще крові не було... Та й сліз не помітив...
Так тільки... боліло...



Мерефа... Єзерська... Бірки...

У вагоні — я та ще дідок один, що ввесь час пильно
на мене дивиться. Бачу, що хоче забалакати...

Нарешті наважився.

— А як ви гадаєте — без віри жити можна?

Я думав про свою печінку, про англійський ультиматум,
про те, чи побільшать на липень ставки.

— Можна — буркнув.

Дідок одсунувся й заспівав:

“Возбранной уеводі побідительная”.

— — — — —

Безпалівка!

Фініш! — значить...

А від Безпалівки — ви ж знаєте — й до Пасік уже
недалечко... Так, як устанете з потягу, так зразу ліворуч
по-над колією трохи, а потім у бік навскоси, по дорозі
на Гомільшу...

Гомільшу знаєте?

— Ні.

— Хіба не знаєте? Це по дорозі на Пасіки! Поміж
нивами зеленими дорога простяглась... Ідете, а праворуч
— ниви, й ліворуч — ниви...

Коли не знаєте дороги, ідіть за підводомю, що везе
ваші речі...

Так і дійдете...

Ось уже й Пасіки недалечко...

От і школа...

— Трррр!

Приїхали...

ОСЬ ВОНО — СЕЛО ОТЕ!

Село, і серце — відпочине.

Т. Шевченко

I.

Ох, і хорошо на селі!

Отут тобі вишня під вікном, а поруч осика, а під осикою жито, а за житом гарбузи, а за гарбузами картопля, а за картоплею нужник...*)

Усе вкупі, все росте, все буяє, все шелестить і все пахне...

Ох, і харашо-ж на селі!

Ви знаєте, що таке село? Не з тез, не з статистичних відомостей повітпродкомісарів, не з донесенів сільрад і волвиконкомів, — не офіційальне село таке собі село. Село та й годі. Як у медицині кажуть: per se село. Так оте село, Так оте село, ви знаєте.

Ох, і хороше село!...

Нема тут ні довготи, ні широти, меридіани різні його не торкаються. А так, вийшов собі на горбочок, і все тобі кругло. Отак просто — школа. Після школи — розправа, а отак живе Сторчиха, а навскоси кума Уляна, а посередині майданчик, а на майданчику свині.

Сонце сходить на селі на сході, заходить на заході. Як гребя обідати, воно собі підбивається так що: — "Ой, ой, ой! А вже сонце височенько!" І уявіть собі, яке оте сонце на селі слухаяне: ніколи воно не підіб'ється раніш або пізніше, а тільки тоді, як треба обідати.

Живуть на селі люди, зовуть себе українцями. Правду казавши, населення не чисте. Крім 800 чоловіка українців, є ще одна дівчина, що її тут звать: та вона "руська"! — Приїхала нещодавно з Саратовської губернії. Національної ворожнечі не помічається: спить з місцевими парубками, спить міцно, певно й що-ночі, й до того спить, що на тім кутку кажуть: — "І бодай воно тобі сказилося, так ото цілісіньку ніч реготатися..."

*) москалізм, від слова "нужно" (треба) — означення сільського кльозету.

Розплоджується населення не інкубаторами. Наслідки добрі: у Мотрі — Івасик, у Оксани — Галочка, в Одарки — Митрофан. Це за тиждень.

Скрутно з харчами.

— "Коли дасть Бог, уродить. — у нас ця справа веселіш пойдьоть" — казав мені дядько Онисько. — З грушевого борошна багацько не зажартуєш. Одне слово, тяжкувато".

Віри населення православної. До церкви ходять. Хоч уже дуже помітно вплив подій церковних на селі. Та й місцеві іноді причини шкереберть ставлять одвічні, сталі й міцні, як дуб, церковні традиції.

От, приміром, релігійне нещастя: місцевого батюшку з полуниць обдуло. Хоч вітри й отходять, а правити тяжко, та й небезпечно. Ну, й розпука.

А атеїсти є.

— Що ж, мовляв, Ну, обдуло батюшку. Так що-ж. Хай матушка правлять. Не все одно? Невже ж таки батюшка, живши стільки з матушкою, та не передали їй своєї святости...

— Так воно так. Але...

А з другого боку.

— Та ви б, матушечко, та порадили-б свого батюшечка: хай би вони до автокефалістів: автокефалістів з полуниць ще не обдувало.

Кипить парохвія...

II.

Але є одна штука, що трохи не примусила мене при візді в село рывкнуть:

"Повстаньте, гнані і голодні..."

Що-б ви гадали — що то за штука?

— Арка!

Якраз проти самісінької школи. Уквітчана сосновими вітами з отакусеньким червоненьким папірцем нагорі...

— Що вже попервах коні полохались, так і не доведи. Царице Небесна! — казав Митро Хведорович...

— А тепер?!

— А хіба не бачите?! Іде, лиха личина, й хоч би тобі що! Позвикали!...

— Це на перше травня таку встругнули!

На шостім році революції! Пасіки арку побачили!

А таки побачили, й тепер, коли балакаєш із котрим із пасічан, то так і плигає в нього з очей, і з бороди:

— Ось які ми!

Та вже хвастатись, так хвастатись!

— Є в нас і ще й "трибунал".

Скрізь, положим, той "трибунал" просто собі трибуною зветься, а в нас він "трибунал".

Але то нічого: нам можна!

Що правда, хтось у того "трибунала" поміст свиснув і висмикнув одну ногу, але три його нозі з погордою свідчать, що першого травня на пасічанському майдані "революція йшла"...

— Капосні хлопці! Ну, нема на них ніякого впливу!... Та воно, сказати, і дерево добряче: чи там на підсішок, чи на люшню!... Ну, й не втримались!

...Так що ви, братця, з нами не шуткуйте!

Бо почім ви знаєте: може ми на той рік на перше травня чи на жовтневу революцію такого "трибунала" вшкваримо, що ви там у столиці на Миколаївському майдані з своїм просто:

— Закройсь! "І нікоторих цвяхів!*)

А так тихенько в нас.

Оremo. Сіємо. Плодимось.

Живемо, одне слово...

Хоч тітка Сторчиха... (знаєте, що через дорогу живе. Ворота в неї чорні, а півень голоший), так та тітка вдарила оце об поли обома руками:

— Йй же Богу, до Покрови не видержу!

— Чого ви, тітусю, так?!

— Ой, Михайловичу, не видержу! Байстрия вбе!

— Чиє?!

*) Признаюсь: це вислів крадений з одного перекладу якоїсь пєси. Догадайтесь, яку фразу так "перепер" перекладач.

- Наше з донькою!
- Так чиє-ж воно: чи ваше, чи доччине?
- Ох, голубчику, й не знаю, й не скажу!!
- Отакої...

— Не иначе, як наврочили! І берегла-ж, і додивлялася! Подумайте-ж таки: сімнадцятий годочок їй тільки, як оце жито почало красуватися, пішов... І де воно взялося?! Ну, нікуди нікудисіньки з двору-ж не ходила!

— "Само", мабуть, тітусю, до двору прийшло!

— Ото яюсь у Пилипівку ще, вскочила в хату, як навіжена.

— Чого ти? — питаю...

Щось мені, — каже, — мамо, привиділось!

А сама пополотніла-пополотніла... З того часу ото, дивлюсь, а воно... а воно... Ох, не видержу, люди добрі, не видержу!

— Нічого, тітусю! Бабою будете!

— Ох, не видержу!

— — — — —

Бачите, як у нас?

А в вас хіба таке трапляється, щоб з переляку діти були?!

— — — — —

Та як-же його не любити — село оте?

За таємниці за оті! За несподіванки!

Хіба його визнаєш? Хіба його влучиш?

От, лежу на горбку під вишнею. А почім ви знаєте, що під тим горбком є?! Може там такої, як той казав, "курської аномалії", що копни його, так воно тебе самого сторчака поставить... А може нафтою так ушкварить, що сам Керзон навзнак лясне!

Або, дивіться: он ярком, ухопивши за хвіст теля, чиєсь білоголове в драних полотняних штанчатах стрілою мчить...

Хіба ви знаєте, що з отого білоголового буде!

Може то майбутній редактор "Вістей"?

А може голова "Плуга"?

А не може хіба бути так, що років через двадцять п'ять — тридцять прийдете до "Червоного Шляху", а воно на

редакторським кріслі сидить і рукописів ваших не приймає...

— — — — —

За можливості необмежені любіть село...

З нього піде! Все з нього піде!

Воно ще спить! Солодко спить, і на ниві порсаючись, і за телям летючи! Розбуркуйте його. І не багацько для того й треба.

Повставляйте тільки шибки в школі, та щоб у тій шафі, де тепер миші бігають, щоб у тій шафі книжки були.

Тоді з отого беззубого, що без штанів з двору виско-чило, напевно Валеріян Поліщук вніде.

А з того, що на колодах рукою підборіддя підперло та на сонце дивиться, — Павло Тичина буде.

"ЗЕМЛЯ ОБРАБОТКИ ТРЕБУЄТЬ"

Коли ви йдете з Безпалівки на Пасіки, ви обов'язково зупиняєтесь над нивою, пильно вдивляєтесь на неї й міркуєте:

— Що-ж ото за штука на цій ниві росте?

І довгенько так міркуєте, аж доки підійде до вас Митро Хведорович.

— Митре Хведоровичу! Що воно за таке отут посіяно?... Здрастуйте!

— Здрастуйте! Оце? Оце—так што мабуть чи не вівсюг пойшов! Густо взяв! Сіяли овес, а воно не вийшло: завівсюжило.

— А ото?

— То не иначе, как мишій! Бачите, просто вам під щітку дерьоть! Гунька думав яшну кашу їсти, та не вдасться. Мишій не свой брат: хоч кого забйоть. Покурить нема?!

— Є! Закурюйте!

Митро Хведорович пасічанський "гражданин", у смушевій шапці (температура в затінку 40°C), в "бамазейовій" сорочці, босий і в стьожках замість штанів.

— Були когдась, штани, — дивлячись на праву ногу, каже Митро Хведорович.

— А, по мойому, будуть ще! — всміхаюсь... — у вас штани в потенції, Митре Хведоровичу! Вироснуть. Бачите: ниточка з ниточкою переплітається! Так, дивись, і виснуються!

— Та виснуються. Будуть, Бог дасть.

Митро Хведорович — філософ. Знає "одкровеніє Івана Богослова" й навіть коневі хвоста зав'язує "по одкровенію"...

— Смієтесь?! А чи не так ув "одкровенії" понаписувано? Чи не позасновувано світ Божий дротами?! Чи не град страшний після посухи пекучої! То-ж то бо й є! А ви смієтесь?!

Скільки Митрові Хведоровичеві років?!

А я знаю!?

Може — 27, може — 67!

Митро Хведорович будуть із тих "граждан", що вгадати їхній вік можна тільки або на Храмове свято, або на Великдень. Коли вони вмиваються... А так — глибока це таємниця!

А ну, вгадайте!

Середній на зріст! Кремезненький! Борода росте й з очей, і з ушей... Волосся копицею... Ні шатен, ні блондин, ні брунет... Якого-ж кольору? Хто зна! "Неопредельонний!"... Коли розтулить губи, здається, ніби він ухопив шість білих, білісіньких квасолин (зуби). Очі? Очі там! Десь за густим лісом зеленувато-каламутними озерами... А навкруги них тиша і спокій! Іще раз: спокій і тиша! І ніколи, мабуть, на тих озерах ні хвиля не пробігала, ні риба не плюскала...

Угадали?

...Ну, скільки-ж?

...27? 47? 67?!

Ото-ж то й воно!

А Митро Хведорович уже Вустю заміж оддав.

— Хоч воно, знаєте, й заміж тепер пішли!

— А що таке?

— Уременні якісь! Недійствительні! 150 отих лимонів у спалком оддай, а сто тут, у себе! От воно й двісті п'ятдесят! А вона тобі, покрутиться — покрутиться, та потім таке: ні вдова, ні молодичка...

— А вам чого турбуватися?! То вже її справа! Не маленька: як хоче так і живе!

— Та то так! Та тепер воно якось-то так пайшло... Сіли...

— А що воно. Митре Хведоровичу за знак, що ото нивки ваші так завівсюжило та мишієм укрило?

— Та воно от що главное: земля обробтки, як казав оце агроном, требаєть. Ну, воно, мабуть, і правда... Бо без "обробтки" самий тобі вівсюг...

— А скільки ви вже хазяїнуєте?

— Та літ, мо, з тридцять, мо, й більше...

— Без "обробтки"?

— Та оремо.

А може-б ви зовсім і не орали, тоді, дивись, готові палляниці росли-б?

— Не, навряд... Он, бачите, жито... Плохувате, що й казать! Так, де-не-де колосок стирчить... То само виросло!

— Як само?

— А так, само! Торік, мо, чули, у нас у липні градом геть до-коріння оці всі поля вибило. Як раз перед жнивками... Вже де-хто навіть устиг і в копи покласти... Так воно як чесонуло, так, повірите, ну, голісіньке тобі поле, як бубна... Так ото в-осени поприорювали, та воно й посходило: Бог таки не залишив своєю милостю... Так, бачите, зовсім плохувате. А думали, що нічого не буде... А я так своє отам на леваді й приорювати не приорював: забув якось. Так тепер таке, що, мать, хліба не буде...

— — — — —
"Земля обробтки требаєть!"

— — — — —

Зустрівся оце з одним тутешнім селянином, що на всю округу він один господарює більш-менш культурно. Енергійний і досвідчений господар. Завів у себе шостипільний сівоборот.

— Який сівоборот, — питаю, — у місцевих селян?

— А ніякого!

— ??

— Чого ви так? Правду кажу: ніякого. Що-року жито, чи ячмінь, чи овес... Тоб-то, вівсюг, пирій, мишій... Навіть

толоки в нас отут не побачите. Бачили врожай? То ще нічого. А то таке, що сором оком глянути...

— — — — —

"Земля обробки потребує!" "І Митро Хведорович обробки потребує!"

"І імена їх, Ти, Господи, сам знаєш: усі вони ґрунтової обробки потребують!"

— Чусте?!

"СЕЛО-ТЕХНІКА"

Скрізь і всюди чуємо:

— Техніка в нас на селі слабувата!

— Поліпшити техніку слід! Тоді житечко як попре, так заллемо закордон! Зливою на нього зерно пустимо! Техніку тільки дайте!

Не по правді галасують!

Техніки на селі скільки завгодно й ще одна.

Яких вам машин треба?

Орати? Сіяти? Косити? Молотити? Молоти?

Все є.

Давайте по черзі!...

М а ш и н и — о р а т и

Трактором така машина зветься?

— Є!

І є на скільки хочете сил і на які хочете сили! Є на одну кінську силу! Є на дві кінські сили! Більше тих, що на дві кінські сили!...

А то ще є на мішані сили: дві кінські й одна коров'яча. Дві воліві й одна кінська.

Є й на дві чисті воліві сили!...

Бачив навіть "трактора" на одну кінську й на одну бугаячу силу!

І такі є!

А найбільше тих, що йдуть...
Машин по п'ятнадцять у кожній хаті.
Ох і працюють же!
Як за себе кидають!

— — — — —

ПРОФОСВІТА

Дуже рано починається на селі професійна освіта населення.

Тоді вона починається, коли Ванька або Одарочку вже "одлучено" й коли Ванькові або Одарочці сорочка підіймається вище того місця, про яке ви зараз думаєте, й зав'язується вузлом на спині.

— Щоб не закаляло! А то воно в мене, вибачте, "на втори" слабеньке...

Ванько (або Одарочка) в цей час свого віку трудящого вже міцно тримається родительської спідниці й увесь час:

— Мамо! Моні!

— Ось не мамай мені над душею! На ось дубця: по жени гуси за ворота! Він у мене хороший хлопець! По жени! по жени! Мама на базар поїдуть, гостинця куплять!... Отак! Отак їх! Гиля! — кричи, — гиля! Отак! От цяця Ванько! От цяця! А Меланя — кака! Вона мами не слуха... Жени! Жени!

Це перші й найраніші кроки професійної освіти майбутнього громадянина Української Соціалістичної Республіки, можливо, майбутнього Члена Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад, а можливо, що й майбутнього письменника.

"Гуси" — це перший і обов'язковий етап професійної освіти, оспіваний поетами:

Коли пас я маленьким гусят.*)
Мені сонце всміхалося любо.

(А. Панів)

*) цитую по пам'яті. За точність не ручусь. — О. В.

Програм професійної освіти в нас на селі складається й на підставі споконвічних традицій і на підставі життєвих вимог.

За наркомос у нас правлять наші вигони, наші зруби, ярки, балки, наші "лани широкополі", наше сонце золоте й наше "голубе молоко"...

Їхніми інструкціями ми керуємося, за їхніми вказівками ми йдемо...

Певна річ, як і в усякому навчанні, чималу, а може й найбільшу, увагу має школярів вік.

Так, значить, перша наука — це гуси...

Пасти гуси, впасти їх, щоб у чужі копи не вбрались, пригнати до дому всіх до одного, — це програм нашого "технікума" 1-го, сказать-би ступеня, першої групи.

Коли ви цього "зачету" не складете, коли у вас одберуть де-небудь на чужій стерні або в чужому просі картуза, або ж ви, навчаючись поціляти, бахнете гуся грудкою по голові й приженете додому замість одинадцяти, десятеро, — крім того, що на вас буде побито нового новісінького віника, вас ніколи не переведуть у вищу групу...

Вища група це — свині.

Самі-ж ви, певна річ, розумієте, що це вже справа далеко серйозніша, ніж гуси.

Свиню ви вже в самій сорочці не впасете. Тут обов'язково потрібні штани й замість дубця невеличкий кийок...

Цю справу доручається громадянину від 6 років. Раніш — ні. Бо тут треба певної вже професійної кваліфікації, а найголовніше — поважності.

Сказати:

— Аля! Бодай тобі вона здохла!

Це не те, що невинне й наївне:

— Гиля-гиля!!

Тут уже треба, щоб свиня почувала, що над нею є верховне начало, суворе, непохитне й владне...

Треба вчасно й уміючи вхлудити її кийком, треба, не хапаючись і не нервуючись, а свідомо своєї гідності, ніби так, між іншим, прослать на вигоні басом:

— Куди-ж ото ти пішла?!... Кажи, га?! Куди р-я-я-я-ба?!..

А потім солідно додати:

— Сибірки на тебе нема!

"Володарем" над свинями громадянин буває до 10-11 років.

Оре, братця, аж "дим ідьот!"

"Двигун" спереду, "регулятор" іззаду!

"Двигуни" тут звуться так: Оришка, Вустя, Ванько, Пилип, Кіндрат... Одне слово системи найрізнокалібернішої.

"Регулятор" з такими-ж приблизно назвами...

"Регулятори" добрі: нажме — три вершки завглибшки, попустить — два з половиною.

На глибоку тільки оранку тяжко нажати: харч плохувата.

Палива на "трактори" так само хапає:

Є тверде (ніби вугілля камяне), є й рідке, власне, не рідке, а скоріш — газувате! Газ!

До твердого належить пужално!

Після пужална здорово й кінські і всілякі інші сили працюють!

Газувате паливо, що так само надає чималої сили "тракторові", має різні назви.

"Но! Не здохла-б вона тобі!"

"Цабе! Вовки-б тебе були зіли!"

"Соб сюди! Не бдере тебе!"

Палива цього на селі невичерпані родовища.

Так що, що-до орати — село машинами і всім іншим забезпечене...

М а ш и н и — с і я т и.

В кожному дворі побачите!

"Сівалка" на один сішник! Тільки великий сішник — пудів, так, пять зерна!

Універсальний сішник!

Коли треба сіяти — він "сішник". Коли до млина жито везти — він лантух... Коли після обіду спати хочеться — його можна або під грушею розіслати, або вкритися ним!

І коней до такої "сівалки" не треба...

Чипляється собі хазяїнові на шию й "пайшла рвать"...

К о с а р к и — с н о п о в я з а л к и

Сама косить, сама й скида "самоскидка".

Тільки не "лобогрійка", що скрізь ото по прейскурантах ви бачите, а "всегрійка". "Гріє" й лоба й попереки, і решту...

"Двигун" у косарці той, що в "тракторі" за регулятора править...

За "косаркою" йде "сноповязалка"... Дуже зручна машина.

У закордонних снопов'язалках снопи вяжуться шпагатом, а в нас ні... У нас сноповязалка удосконаленіша: сама крутить перевесла й тими перевеслами вяже! Не треба витрачатись на шпагат. Дешевша...

Та ще до того й співає, й дитину годує, й галушки варить, і лається...

Силу різних відділів наша сноповязалка має...

Підмазується й косарка й сноповязалка салом, галушками, огірками, цибулею й сирівцем...

Шмаровидла досить, тільки... сала й галушок не хвата.

МОЛОТАРКИ

Є в кожному дворі. На одну силу. Виключно парові. Як захватить, аж пара йде.

По деяких дворах є дві-три-чотири "молотарки"...

Огоді робота, так робота!

Аж гуде!

Тільки —

Гуп-Гуп-! Гуп Гуп! Гуп-Гуп!

Прекрасні машини...

Зерноочисні машини

Віялок у кожному дворі по чотири-пять.

Ряденце на току — й "вію, вію, повіваю!"

На-весні в кожній "віялці" квочка сидить, другою "віялкою" зверху покрита...

"Триєрів" штук по семеро в кожного хазяїна!

Що дев'ять місяців — то й новий "триєр"...

Сидять собі й одбирають різний кукіль...

І весело!

Не треба тобі ні мазати, ні решета міняти...

Пройшовсь батогом або деркачем по головах і працюють "триєри"...

— — — — —

Сила різних машин є на селі...

Як ото тільки починає сутеніти, — чуєте з переліску за Улянним городом:

— А-ххх! Чорнява!

То голова "Головполітосвіти" на "заняття" йдуть!

За кілька часу дивись, з улочки або через тин, з'являються постійні одвідувачі нашої культосвітньої установи.

І починається...

Починається завжди з "польки".

Середина праці — "полька".

Кінчається все теж — "полькою".

"Метелиці", чи там чогось нашого, що колись ми свого часу вигупували, нема...

"Польки"!

На які-ж тільки "музком" коліна її не сибірить?!

І так... і сяк... і отак..

А Андрій! Андрій!!

Він і богом, і задом, і вигинається, й виправляється й присідає й підскакує...

Е-е-е-е-х!!!

— Повірите, — казала Уляна, — під п'ятдесят літ маю, а, їй-же Богу, іноді сидю біля вікна й соваюсь! Ну, як шилом, повірите, хто штрика! Аж старій іноді гримає:

— Ти-б, — каже, — стара печерице, краще святої Євангелії почитала!

— А я не вдержусь! ну, сова мене, киди мене, не при хаті згадуючи!

...Та де там утриматися?!

І ви-б, їй-бо, не втримались!

Я вже, здається, всього бачив, а сидиш оце на ганку, та за бильце так і держишся!

Ноги якомсь самі собою тільки: — дриг! дриг! дриг! І хапаєшся за ліву, то за праву.

А воно як іще молодик "Великим Возом" на "Чумацький Шлях" виїде, та ще як чортяка тобі над самісінький ганок соловейка принесе, — ну, нема тобі порятунку й квіт!

Іноді гармошка затихає...

Тиша — тиша...

Аж ось різонув туо тишу страшний "ляск".

Лящить або Химка або Марина...

І в голосі тім і біль, і щастя, і протест, і згода!

Одне слово —

— І хочу! І не хочу! Не розбереш!

То вже Андрій в "емансипацію" вплутався!...*)).

Хвилину... і регіт!

Дзвінкий, розложистий регіт скаженими покотьюлами подавсь через перелісок у яроч. Докотився до дубового лісу, що ген-ген по тім боці, за пшеницею — мчить назад, та по пшениці перепелятами...

...Музичний відділ кінчився...

Далі — вокальний!...

Починає Тимоха!

Як була я молода

То була я резва...

— — — — —

Тут уже мої сусіди рішуче йдуть до хати й зачиняють двері....

Високим фальцетом кінчає Тимоха останній куплет...

І знову регіт...

І знову "ляск"...

І так до першої, до другої, а то й більше...

На останку ще буйна злива "польки" й вихор із спідниць та з чобіт...

Останній акорд. І "Головполітосвіта" йде спати...

Ідуть парами...

"ЖІНВІДДІЛ"

Коли отак глянете на наше село, розведете руками:

— Ну, самий тобі "Жінвідділ"...

Дивіться: он Сторчиха за ворітьми когось кляне.

Кого?

*) До читачів. Я фотографую з свого, звичайно, погляду життя на селі. Дуже мені було б прикро, коли-б хто подумав, що в данім разі я допускаюсь порнографії. В ріжних виразах (частіш оригінальних, а іноді комбінованих) я хочу зазнайоми, якого значіння (здебільша жартівливого, а іноді й цілком серйозного) набрали на селі нові слова.

Потім іде така ієрархічна драбина професійної освіти:

Телята

Вівці

Корови

Коні...

Переступивши в "телячу" групу, вже дозволяється вкрати в батька паперу й закуривати цигарки з кінського кізяку, або прохати в прохожих (не з свого села!):

— Дядю, закурить нема?

— Нема!

— Так дайте хоч сірничка!

В цей час (у-зимку) починається й загальна освіта в місцевій школі...

Дійшовши до "коней", вже ввечері, пригнавши коні додому, можна на годину вискочити й на колодки в "Головполітосвіту"...

Коли мати й почне:

— Уже, сибіряко, хата тобі чимсь тхне! Вже на вулицю?

Можна їй відповісти:

— Та?!...

А як батько почне, краще мовчати... Бо в батька аргументи завжди солідніші:

Ти, не той! Не дуже! Що ото вже чоботи "бутилками" пристроюєш?!... То нічого! Побю на сукиному синові їстика до цурки!

Иноді тільки можна сказати (та й то потихеньку):

— Та я хіба що...?!

"Кіньми" закінчується освіта в "профтехнікумі" першого ступеня.

Сюди тільки можна додати, що разом іде ще "освіта" в другій царині.

Одночасно з "коровами" школяр вчиться ще й погоничувати.

Освіта в "технікумі" першого ступеня провадиться однаково й для хлопців і для дівчат.

Є, звичайно, варіяції, але вони особливої ваги не мають.

У другій ступені функції хлопчачі й дівчачі вже різко розмежовуються.

Хлопець іде на плугатаря й на косаря, а дівчина на політосвіту й на вязальницю...

Закінчується "профосвіта" здебільша матерними стереотипними словами:

— Женить-би вже лобуряку слід!

Або:

— Та вже моя доросленька. Кума казали, що вже в Западні Іванів Максим напитував. Мать, так у мясниці, й обкрутимо! Час уже!

Finis "профосвіті"...

— — — — —

А там уже...

А там уже... справа не наша!...

"ГОЛОВПОЛІТОСВІТА"

У місті та установа, що "Головполітосвіта" зветься, так цілі апартаменти величезні займає, з кабінетами, з залами, з канцеляріями, з музками, теками й іншими всілякими "комами".

А на селі ця справа значно простіша. Портативніша, сказать-би.

Бачите: он через дорогу під куминими Уляниними ворітьми — кілька колодок лежить...

Ото й є наша "Головполітосвіта"...

"Праця" починається так само, як і в місті: о 9-10 годині. Тільки там уранці, а тут увечері.

Колегії нема. Кожний сам собі "колегія".

Тез не пишуть...

За тези править гармошка...

А за тими "тезами" все йде, мов по писаному.

За голову Андрій.

— Хто такий Андрій, хочете знати?

— Ну, й сукин-же син! — так характеризувала його Уляна. — Земля під ним, анахтемським, ходором ходить! Та там як скаже, як прикаже, як тупне, та як ухопить мою Химку на "польки", так, ну, як ото вихор, шеймин хлопець!

...Працює "Головполітосвіта" систематично що-вечора.

Спитайте її: вона й сама не знає... То вже в неї така професія...

Провидається з "трясцею" й лягає з "сто чортів"...

Он кума Тетяна репіжить Миколку за те, що шапку, "стерво собаче", згубив...

Он Наталка Василюну деркачем виховує:

— Слухайся, сукина дочко, матери! Слухайся!

Он Домаха... Он Параска... Он Устя... Он Горпина...

Он... он... он...

Ні, краще перечитайте святці: там вони всі є...

Це-ж тільки на вулиці. А ще-ж по городах, по хлівах, по садках, по клунях...

Дід Глушко, так той просто сказав:

— Баби тії в нас, ну, як жука-кузька!...

За проводиря тут у нас править Уляна...

Вона головний організатор, проводир і радник.

Засідання "Жінвідділу" по неділях удень на тих самих колодках, де ввечері "засідає" "Головполітосвіта"...

Порядок денний?!

Ех, голубята мої! Коли-б ви там у столиці могли за якихось чотири п'ять годин вирішити стільки справ, скільки наш "Жінвідділ" вирішує, — я з почуттям що-найдужчого до вас подиву офірував би вам чудесну сукувату палицю, що нею я по лісу гадюк смалю!

Матіночко моя! Чого-чого тільки вони не "обговорять", чийх тільки кісточок вони не поперевертають!... Кому тільки не ікнеться в цей день!

Починається (не так як у вас!) з "біжучих" справ!

...А чи водили свою муру до бугая?

...І щось я, голубонько, помічаю, що у моєї молока меншає! Коли-б, Господи, не відьма!

...І не говоріть, матінко, цур йому, пек! На тім тижні в Свинарному входить Чопиха, так уже стемніло, в хлів... А воно з-під корови тільки — щусь!...

...А чули в Сторчихи — донька?! Я їй казала: "За своїми, шеймо, дивись!" А тепер ік Петру: "нате, мамо, онука!"

...А та! Щербата?! "Чхать — каже, — я на вас хочу!" Ач яка! Чоловік тільки з двору, так мов той роплан, через тин у садок до Петрового Гната! "Чхать!" Матері своїй у великодній очіпок чхни, сукина дочко!...

...Це — "внутрішні справи"...

А політика?! І зовнішня і внутрішня?!

Та куди тому нещасному "Рейтерові" чи "Рості", чи "Ратау"?!*)

Таких "кореспондентів", як має наш "Жінвідділ" (а за ним і все село!), жодне найкраще й найпопулярніше агентство не має!

... "Чули!? (пошепки)... Київ уже! Як ударили з Адесу, так усі комуністи та жиди, ну, як язиком їх ізлизано!"

... "А Петлюра відозву пропечатав! Щоб мені каже, ік Спасу й отакісінького комуніста на Україні не було! З англичанкою йде!"

... "А вчора в Таранівці на базарі бумагу читали... Ленін пише: "Одказую, — говорить, усю власть тому, хто мене вилікує. Бо заслаб, — говорить, — я, а видю, що не по порядку з людьми "обращаетесь"..."

... А! ... А!... А!...

Зовнішню і внутрішню політику вичерпали...

Далі йде найголовніша й найпекучіша справа.

Справа виключно жіночої компетенції. Релігійна справа.

Тут уже "дискусії" і з високими нотами... З позами, з рухами, з руками в боки...

Тут турнір баптистів, адвентистів і православних...

Переважають адвентисти!

"Православіє" мовчить!

Коли яка й поткнеться:

— А все-таки церква так воно не те, що ваші читанки та співи під повіткою!

— "Церква"?! "Під повіткою"?! Засвербіло мабуть, самій під попа лягти?!

(Місцевий "батюшечка" дуже слабкі що-до "адамових реберців", і мало не що тижня за ту слабкість платять власними святими ребрами)...

Релігійні дискусії рідко коли кінчаються без "страждання за віру "христову"... Найбільше мук святих зазнають очіпки...

— — — — —

Поширюється сектанство.

Як я вже зазначив, найбільший успіх мають адвентисти.

*) назва телеграфічних агенцій.

Хоч і таку поважну "релігію", як адвентисти, иноді перемагає простісінька черепяна ринка.

Оришка вже зовсім була до адвентистів пристала. Вже з місяць і на "казання" їхні ходила, й церкву забула, й лаятись перестала...

І треба було їй позичити Христі свою черепяну (ну, зовсім нову-новісіньку!) ринку. А та розбила.

— Так така, ти, сяка-така, свята та божа! Живою до Бога лізеш! А ринку розхокала та тоді "Сестрице, не лайся!" "Не лайся!?" А купить мені таку ринку Бог твій одвентиський?! Очі під лоба закотила, та вже й Варвара, думаєш, великомучениця?! Береш, страмнюча ринку, не бий, голова-б у тебе тріснула...

І в першу неділю пішла до церкви. Ще й на часточку понесла...

Грім серед ясного неба!

У неділю сходка!

Голова сільради заяляє:

— Жінка має однакові права з чоловіком! Коли котрий битиме чи лаятиме, має право кожна вести його до розправи... Тут ми з ним знаємо, що зробити. Вибирайте делегаток!

"Владики" всміхаються!

"— Варитиме, положим, моя, як і досі варила!!!

А дід Глушко пихнув люлькою, сплюнув та:

— Ото й мою в делегатки?! Та не буде діла!!

— — — — —

А і в баби Глушчихи, і в тої, що "варитиме" як і "варила", десь далеко-далеко, аж-аж-аж ондечки, вогники блимнули...

Як темної ночі на глухім болоті Іванові хробачки блимають...

"ОХОРОНА НАРОДНЬОГО ЗДОРОВЛЯ"

Бачите; он на колодках баба сидить у синенькій кохті, в полотняній спідниці, в теплому платку й у величезних "салдатських" черевиках?

Знаєте, хто-то такий?

То пасічанський "наркомздрав", баба Палажка, що вже років чи не п'ятдесят непохитно й непорушно стоїть (чи сидить) на варті охорони народнього здоровля пасічанського христолюбивого народу православного...

Бабі Палажці, отій, що ото на колодках сидить, років уже з дев'яносто, але рука в неї й досі тверда, і як середньовічний лицар колись меча держав, так баба Палажка міцно держить у своїй руці іржавого ножа, коли "одхватує" пупа новонародженому рабу Божому Свиридові, чи рабі Божій Килині...

— "Таїнственная баба!" — каже кровельщик Гнат Порфирович. — Усьо знаїть!

У тої "таїнственной баби" в її старечих борозняних руках "тайни житія й смерти" Богом дорученого їй населення...

"Чи-лі какая, примерно, "бешиха", чи там "вроки" чи "пристрїт" чи "сояшниця", — баба етая, ну, как ото рукою знімаєть... Такая ото баба... Уп'ять-же таки: "зуби", "переполох", "простуда", чи-лі какой-небудь вас "огник" поприщить, — усьо ето бана Палажка достоменно проїзойшла і на все еті болісті їй просто-таки вроді наплювать... А що вже возміть, примерно, "пупи" какіс вам будіть завгодно, пускай то будіть пуп мужеський чи, наоборот, женський, ето бабі Палажці без уніманія! як оріхи лущить... Да-а-а! Баба, безусловно, знающая, ну, вже ховатися нічого, — "таїнственная" баба... Нічого не поділаєте: такая в неї робота. Медицинская..."

Баба Палажка, по-мойому, значно наркомздравіша від вашого наркомздрава. Бо, що таке ваш наркомздрав?

Він тільки закони всілякі та декрети пише, як здоровля народне охороняти.

А баба Палажка, крім того, що й закони деякі видає ("закривай дитину чорною хустиною, бо наврочать!" і т. и.), сама безпосередньо власними руками, власним язиком і власним іржавим ножем охороняє те здоровля...

— Ніякі дохтурі ваші цього не зничтожають, а я зничтожу!

Це так про "бешиху"...

— Он у Пріськи. Не володіла Маринка правою рукою, а лівою добре володіла... Привели до мене: тепер

однаково обома не володіє... А то тільки однією!... А ваші дохтурі те зроблять?!

Отака в нас баба Палажка, наш пасічанський нарком-здрав!

**
*

“Зничтожає” баба всілякі хвороби: й хірургічні, і внутрішні, й хвороби на очах, і на зубах, і жіночі і всілякі інші.

Я вже не кажу про такі хвороби, яких ви ні в якій патології не знайдете, — це найстрашніші й найрозповсюдженіші серед українського населення хвороби — переполох і вроки.

Хірургічні хвороби.

Всі хірургічні на селі хвороби поділяються на дві великі групи:

Перша група — “Бешиха”.

Друга група — “Вих”^{*}).

“Виху” трапляється порівнюючо не багато...

А “бешиха” так це пошесть... Сила її на селі...

Бешиха узнається з таких прикмет:

— Бабусю! Щось у мене ліву кульшу розперло й смика. І під груди підпира... І млосно мені, млосно, ніби оце перед вами не я сидю, а хтось сидить! Ох! Ох! Ох!...

— Не ти сидиш?! Хтось сидить?! Вона, моя голубонько! То вона! Сідай, серце, на покуті! Зараз ми її зничтожимо! Як не вмреш, рибонько, — жива будеш!

Вона, значить, — “бешиха”...

Ліки від “бешихи”, як і взагалі всі ліки в баби Палажки, “патентовані”...

Від “бешихи” дуже помагає такий лік:

Хвору садовите на покуті, повертається до ікони й жарите тричі:

“Отче наш, же сина небеси”...

Після того підходите до хворої, лапаєте те місце, де болить, потім обтираєте пальці свої, ті, що брались за хворе місце, об власні губи, берете свого ножа, й прикладаючи

^{*}) “Вивих” для того, хто “виху” не чув. — О. В.

його руба гострим кінцем до болючого місця, дванадцять разів пошепки проказуєте:

"Ішла Божа Мати з Київа, встріла Спасителя: "Я Тебе буду прохати рожденному хрещеному (імя) од бешихи шептати. Сімсот сімдесят бохів, беханців, стрічних, річних, вітряних, прозорливих, жіноцьких, мужицьких, парубоцьких, дівоцьких, з неї крови не пити, костей не ламати".

Потім повертаєтесь та:

— Тьху! Тьху! Тьху! (тричі) нехай вона собі йде, а вам Бог помагає!...

Так треба, як я кажу, проробити 12 раз...

І все...

Будьте певні, що як не вмрете — живі будете...

"Вих" уже инша хвороба... І ліки до неї инші. Тут уже перед "прийомом" ліків не "Отче наш", а "Богородицю" треба тричі всмалити, а потім уже й "ліки" од "виху".

"Ліки" такі:

"Замовляю кости рожденному, хрещеному (імя) од виху й зсилаю на очерета, на болота. І тут тобі не стояти, червоної крови не пити, кости не сушити. Не я помагаю, Бог помагає"...

Так саме:

— Тьху! Тьху! Тьху!

Через рік-два, дивись, як корова язиком ваш "вих" ізлизала.

До хірургічних хворіб стосується й кровотеча в усяких випадках.

Від "крови" ліки швидкі, сильні й безапеляційні.

Ось вони:

"Їхав чоловік стар, кінь під ним кар, по рослинах, по дорогах, по притонах, по містах. Ти мати руда жильная, жилистая-тілесная, зупинись назад повернись. Стар чоловік тебе збирає, на покой зогріває. Коли коню його води не стало, так щоб і тебе, руда мати, не бувало. Пух земля — одна сімя. Буде по мойому — слово моє кріпке!

Тьху! Тьху! Тьху! (це обовязково!).

Найголовніше в цих ліках ("од крови"), як ви й самі помічаєте, слова:

"Пух-земля — одна сімя". Глибоко змістовні. Впливають вони, як гумовий жгут. Як тільки прокажете, кров так і стане, як укопана.

Хвороби на очах.

Звуться "полудою" (або "більмом"). Усі очні хвороби — всі вони "полуда". Інших нема. Ліки дуже добрі. Таких ліків і покійний професор Гіршман не знав.

Пізнати "полуду" дуже легко в кожній людині. (Принаймні її легко впізнає баба Палажка).

Коли до вас приходить хвора й держиться за око, ви зразу кажіть:

— Полуда! Я так і знала, і зразу-ж, щоб не затягати хвороби й починайте:

"Господи, поможи! Пресвята Богородице, Мати Помошнице! Стань мені в поміч, у рожденного, молитовного (імя) полуду з ока ізігнати. Їхав святий Юрій на білім коні з білими хортами, білого зайця ловити. Білого зайця не впіймали, — у рожденного, молитовного, хрищеного (імя) полуду з ока ізігнали. Йшли три отці святі, за ними три звірі люті: перший чорний, другий білий, третій сірий. Як уздріли — полуду зіли"...

ТЬху! Тьху! Тьху!

Зубний біль

Це — дрібниця. В мить, в одну мить заніміс, тільки прокажіть тричі:

Місяць у небі

Медвідь у лісі,

Камінь у полі,

Всі ви три брати,

Як зійдетесь у чисте поле гуляти,

Тоді тільки в (імя) молитовного й хрищеного

Почнуть зуби грати.

ТЬху! Тьху! Тьху!

Оце "тьху! тьху, тьху!", як бачите, обовязкове при всякій хворобі. На селі за "наркомздрава" дуже тяжко бути.

Слини треба дуже багато мати, бо не матимеш слини, нічим буде плюватись, а нічим плюватись, не берись і лікувати: без "тьху, тьху, тьху!" нічого не допоможе.

Жіночі хвороби.

Є тільки одна жіноча хвороба. Зветься вона "Сояшницею". Це — коли "золотник" не на місці*). Хвороба дуже серйозна й лікувати її треба вмючи. Але нашому "наркомздорові" це все одно що... (не найду підходячого порівняння!). Логіка в лікуванні "сояшниці" є. І навіть велика. Раз "золотник не на місці", значить, його треба поставити на його власне місце. От і все! Як це зробити? Треба знати. І баба Палажка це знає, а Наркомздрав напевно не знає, й улаштовує різні гінекологічні лікарні, родільні дома і т. и. Витрачає силу народніх грошей... А воно треба тільки покласти в макітру трохи конопель, запалити й приставити ту макітру вінцями до пупа. Ніби така велика "кровососна банка". Воно як потягне й перетягне "золотник" на своє місце... Але тут треба великого хисту, щоб не допустити до того, що й цілу хвору втягне в макітру. Як тільки вже макітра втаскала в себе весь живіт, треба шарахнуть по макітрі макогоном... Воно й "одпустить"... А "золотник" уже на місці, як живий.

Що макітра пропаде, то нічого: для того, щоб людину од смерти врятувати, можна макітрою пожертвувати, хочби й яка дорога вона була.

Отже наркомздорові слід, замість різні жіночі лікарні будувати, замовити вагонів з п'ятдесят макітер на різні животи, й жінок уже врятовано.

"Ліки" від сояшниці" так само є, але їх я ні за які гроші не міг дістати: не дають...

Так само й від таких найрозповсюдженіших хворіб, як "переполох" і "вроки", ліків я не дістав.

"Виливали переполох" мені самому й "виліли" (я тепер уже не полохаюсь), і від "вроків" мені шептали (мене теля наврочило), але, не зважаючи на пильну увагу, я не міг уловити таємничих слів...

Не можу, отже, й з вами поділитися...

*) "Золотник" — матиця.

Може коли иншим разом...

Забув іще сказати про "внутрішні" хвороби.

Із "внутрішніх" хвороб найчастіше трапляється "нутряна" сибірка".

"Нутряна сибірка" — це хвороба, від якої здебільша мруть, хоч і ходять до баби Палажки як раз тоді, як перші півні кукурівають.

Але завжди спізняються...

— Позавчора, голубонько, треба було б прийти, а тепер навряд чи допоможу!

— Та позавчора я ще здорова була!...

— Ні-ні! Треба було, треба!

Ліків від "нутряної сибірки" не міг дістати.

— — — — —

А взагалі "охорона народнього здоровля" на селі постановлена дуже добре. "Медичних пунктів" у кожному селі по пять-шість, коли не більше. "Ліків" так само чимало. Навіть багато. Я гадаю, що коли-б їх було хоч трішки менше, не так би заробляли попи на "сорокоустах".

Бо-ж відомо з фармакології, що всякий лік, коли його вживати в більшій, ніж треба, дозі, вже є отрута.

А це вже зле!



Замовляння (вищенаведені) мені пощастило таки позалиписувати, хоч і з великими труднощами та хитрощами. Баби не дають їх, "воно після того теряє силу"...

Отже, це не вигадані замовляння, а справжні з уст народніх...

"СЕЛО-КНИГА"

Сказать, що на селі бракує друкованого слова, не можна.

Таке "слово" на селі є... І його чимало...

Коли взяти кілька хазяїв заможненьких, що в них і 1921 року де-що вродило, то в кожного в них можна знайти

цілий асортимент друкованого слова, видання 1921 й 1922 року...

Видання цих років найбільше.

Друкованого слова з часу дореволюційного, часу Центральної Ради, Гетьманщини, Денікінщини вже менше. Але є й таке...

Лежить те друковане слово здебільша на горіщі по схованках, по торбинах.

Де-хто позапихував його в пляшки, позасмолював і позакопував...

Читають те слово друковане дуже рідко...

Так іноді довгого зимового вечора витягає Кіндрат Степанович торбинку чи скриньку, одчине її, вивалить на стіл те слово друковане, почухає потилицю й похитає головою:

— На якого чортового батька я збирав оце все?!

Ну, й дурний! От дурний!

— А не казала я тобі?!

— Казала?! "Казала та не завязала".

— От і милуйсь!

— Та ні тобі закурити, та ні тобі хоч-би що. Ну куди ти його?!

І знову збирається воно в торбинку або в скриньку й гириться на горіще до другої перетруски...

Видання 1923 року вже мало...

— Не хапає! Та й де його набратись, коли тобі супоня півсотні! Діла!

І оце тепер, коли пригадаєш, скільки того "друкованого слова" кинуте було на село 20-21 та 22 року, так просто дивуєшся, як таки до цього часу не встигли зліквідувати на селі неграмотности.

Правду каже приказка:

— "Вік живи — вік учись".

Щоб було замість ріжних малюнків та "водяних знаків" на тім "слові" понадруковувати азбуку та читанку...

На всі-б три читанки вистачило...

На "лимонах"*) — азбука...

І т. д.... І т. д.

*) народня назва советських банкнотів.

На "пятилимонах" — друга...

От тепер, довгого зимового вечора, і було-б що читати Кіндратові Степановичові, торбинку чи скриньку перетрушуючи...

А так Кіндрат Степанович нервується, бо:
— Воно мені без діла!

**
*

Корисної книжки, що й казати, на селі обмаль...

— Чи нема там у вас якої газетки чи книжки? А то дивіться — до чого докурився!

Читаю:

“Цар-бо царствующих і Господь господствующих приходит заклатися й датися в снєдь верним”.

— Бачите, до чого дійшло? Цар царствующих прийшов снідати з вірними, а я з нього цигарку! Гріх, та й тільки!

— Повірите: Богородицю ще до Великодня скурив! Що-вже бомага добряча: тоненька та вилежана! Кинулася на Тройцю Килина за “Богородицею”, щоб Ванько їй про “Вспенія” прочитав, а я й палітурки на горіще закинув. Металася вона, металася й за іконами й по-за діжою... А я сидю під яблунею:

— Шукай, думаю, шукай! На небі вже твоя Богородиця! З димом, хай Бог простить!

— А воно-ж ото на тім світі даром не пройде. Як посадять на сковороду, та тою самою “Богородицею” й підсмажуватимуть...

— А що поробите? Його-ж, паперу того, не накупишся!

Та що вже про мене казати? Я не з дуже праведних... Он дід Оверко і в Петрівку, і в Спасівку що-року говіє, а й той не втримався. “Діянія” докурює... Сяде на призьбі, розгорне:

“І бисть внезапно с небес шум, яко носиму диханію бурну й ісполні весь дом, ідеже бяху сидяще”.

Слова які!...

А він витре сльозу.

— Прости мене, Господи, грішного! Д-р-р-р-р!

Один тільки вже листочок zostався...

— А далі вже що робитимемо, так і не знаю. На все село один-однісінький часослов у Панаса залишився... Ще його покійний дід в Олексієвці на ярмарку купили! Та й з того вже хтось титульну сторінку одірвав...

Так коли трапиться яка газетка, — дайте, спасибі вам!
...Дав! Дав із своєю "усмішкою"... Не страждати же
людині!



Отже, як бачите, на селі з "користними" книжками
скрутно. Нема!

Полоскочіть, будь ласка, правління "Село-Книга"...

Село думає, що за два роки вже можна всі місця пере-
чухати.

Навіть ті, що ніколи не свербіли...

Тут у нас чутка є, що "Село-Книга" чимало в Москві
книжок закупила тих, що там не йдуть...

У нас вони підуть...

Коли вони російською мовою друковані, та ще з такими
словами, як: "аперцепція", "конюгація", "девальвація",
"пертурбація", "сигналізація" й "акація", то тут їх в одну
мить розхапають...

Таких завтовшки "закрутять", як у зав. торг. відділом
"Село-Книга" права нога!

Так — чекаємо!

Скільки там їй, "Село-Книзі" тій, часу треба, щоб до
села книжку довести?

Два роки, бачимо, що мало... Ну, почекаємо ще два
роки...

А тоді самі писатимемо, самі й друкуватимемо...

Івашко вже казав оце:

— Со воно за лиха така година: урока тобі завдають,
а со ти його з батькового картуза вчитимес? Йй-бо, сам собі
книзку напису!...

Отакє!

ПРОПАЩІ ЛЮДИ

Злива на сільраду нашу. Паперова злива!

Голова так іще сяк-так пливе, голічерева, а секретар
уже захлинається.

От-от пірне... От-от пірне...

Поринає й плаче... І їркими слізми плаче:

— Коли-ж уже, доленько милосердна, припинеться! Як пішов "дощ" з революції, так і де-далі скаженішає... Та ні на човні від нього не врятуєшся, ні на пароплаві від нього не втечеш!"

Ви не бачили нашої Сільради. А навіть, коли-б і побачили, ніколи-б не подумали, що в такій маленькій, біленькій, чистенькій хатці йде така страшна боротьба з грізною стихією. Ніколи б вам і на думку не спало, що в тій хибарці двоє людей захлинаються в паперах, що вже ось три роки ливом ллють з "райвиконкомської хмари"...

163 двори наше село має...

860 чоловіка їдців у нашім селі...

Тихі собі двори, тихі собі їдці... Тихо їдять, хоч і бідно їдять...

Так от на оці 163 двори й на тих 860 їдців уже до 1-го липня "випало" більш, як п'ятсот номерів "уходящих" та штук шістьсот "виходящих"...

Це-ж іще не було гарячої пори. Вона тільки ось-ось наближається...

Єдиний с.-г. податок надходить. Це для Сельради "жнива"...

Тут уже що-ж буде?

"Злива з градом" буде!

Що-дня, що білого дня:

— "Райісполком приказиваєть немедленно..."

І що-дня:

— "Сельсовет ув ответ на ваше предпісаніє уведомяєть..."

І то на день Райвиконком разів із десять "приказиваєть", а Сільрада разів із десять "уведомяєть"...

А те на старих "ділах" колишньої "розправи" доводиться "уведомяєть", бо ні паперу, ні на папір...

Це тільки так звані "текущі діла"...

А ріжні не "текущі", а просто "стрибаючі"?

Коли тобі: "на протяженії 24-х часов, в протівном слуцає ви будете арестовани".

Такі — так само мало не що-дня!

А ви знаєте, що наша Сільрада має десять форм щомісячних звітових відомостів, що їх вона має подавати кожного пятого числа?

Яких?

Ось яких!

1. Відомість, скільки в селі дворів, їдців, з поділом на чоловіків, жінок і т. и. Ця відомість має 15 шпальт!
2. Відомість про земельну площу на 17 шпальт.
3. Відомість про число худоби в селі (19 шпальт!)
4. Відомість про число мертвого інвентаря (26 шпальт!)
5. Відомість про число фондів учасків (18 шпальт!)
6. Відомість про число прокатних пунктів (14 шпальт!) де що-місяця пишеться: "прокатних пунктів нет".

Що-місяця це пишеться!...

7. Відомість про засівну площу (18 шпальт!)
8. Відомість про колективні господарства (11 шпальт!)
9. Анкета гідротехнічного обслідування (12 шпальт), де що-місяця постановляється в одній шпальті, що село має 15 зрубівих колодязів...

10. Відомість про покривні (случні) пункти на 11 шпальт... Де в одній із шпальт урочисто що-місяця простановляється "2" (два бугайці), а в другій "1" (кнур).

Не забувайте-же, прошу вас, що це постійні, щомісячні відомости, які не торкаються різних періодичних сільських кампаній!

Може цікаво, скільки й яких списків склала наша Сільрада за останні два-три місяці не постійних, а, сказать-би, "кампанійських"?

Нате!

1. Списки на трудгужподаток.
2. Страхові списки на будівлі.
3. Списки засівні на озимину.
4. Списки засівні на ярину.
5. Стрихові списки на худобу.
6. Списки єдиного с.-г. податку.
7. Списки подв. маєткового податку.
8. Списки садибного...
9. Списки загальн. гром....
10. Земельний список...

Все це не списки, а "списочки". Аркушів у них, аркушів, аркушів!...

І все це роблять у нас Яким Федорович (голова) й Назар Григорович (секретар), які ще-ж мусять "в свободное от занятой уремя" орати й сіяти, косити й молотити, бо ім,

як і "простим людям", їсти хочеться, і які "в противному
случає будуть арестовани"...

— — — — —
У Сільраді, в шафі, в самісінькім низу, є чимало кни-
жок з підписами "Пасічанський сільський староста"...

Там є і "входящі" й "ісходящі"...

Прийдіть коли-небудь та й порівняйте ті "входящі" з
теперішніми "входящими"...

Я порівнював...

І виходить, що тоді "входило" на рік сто-двісті
папірців, і "виходило" так само...

А тепер, коли станете на дверях у нашій Сільраді, так
ті папери не "входять" і "виходять", а натовпом "пачками"
вилітають.

Як бджоли з вічка!

Пишуть, і пишуть, і пишуть, і пишуть...

Подописувалися до того, що вже отаке пишуть:

"В с. Гомольше на рогатому скоте появилась сибірская
язва, что установлено ветеринарним врачом, который падает
скоропостіжно"...

Тут — "упадеш".

— — — — —
Московська "Правда" нещодавно багато писала про
боротьбу з паперовою зливою взагалі, а статистичною
зокрема...

Треба боротися!

Треба, бо недалечко той час, коли на нашім пасічан-
ській цвинтарі будуть дві свіжі могили...

І написи на тих могилах будуть такі:

"Тут покоїться прах раба Божого Якіма Фе-
доровича Володимирова, голови пасічанської
сільської ради, утопшого в паперах во царствії
Твоєм".

А другий такий:

“Тут поховано секретаря пасічанської сільської ради Григорія Назаровича Головию. Знайшли мертвим під входящими”.

А й Яким Федорович і Григорій Назарович хороші люди й хороші, зразкові робітники...

І сільрада в них як писанка, і школа в них ремонтується, і все в них вчасно, і все в них у порядку...

Не губіть їх!

ОСВІТА

Освіта на селі...

Ну, тут навряд, чи вийде “усмішка”, та ще й “вишнева”...
Боюсь, що тут уже буде “вишневий рід”...

Школи... Учителі...

Учителі... школи...

Скажіть будь ласка, чи вже в вас там усіх святих і богоносних великомучеників шашлі поточили?

Коли всіх і коли ще на такий “крам” попит є, то я, беручи на себе всіляку відповідальність, можу вам з особливою порукою рекомендувати висвятити на “найстрасто-терпніших великомучеників” учителів сільської трудової школи...

І коли-б знайшовся який “літописець”, що докладно те життя списав-би, то всі оті “Антонії й Теодосії й інші чудотворці печерські” повилазили-б із раків*).

— Звільняй, — мовляли-б, — братіє, місця для вчителів народніх, бо наші муки, то “вроді как” лоскіт ніжними пальчиками чудового вечора під деревом “райським”...

Послухайте:

— Двадцять п'ять пудів жита на рік!

І все! І їж! А хоч дивись!

*) Мова йде не про рака, а про раку. А між раком і ракою — велика різниця. Але це вже з теософії.

Такий договір сільради з повітовою наросвітою...
Пуд на місяць. 1¼ фунт. "хліба нашого щоденного" на
день...

А як штани протруться?!
(Та вже й попротирались!)

— Наука, — скажете, — така штука, що її чи давати
кому, чи сприймати без штанів навіть краще. Більша площа
сприймати!

— Так-то воно так! Воно нам, молодим, може й нічого,
а старим учителям, що по п'ятнайцять, двадцять і більше
років у штанях учили, тепер без штанів якось незручно:
муляє й сьвозить...

А воно, їй-бо, без штанів!

Як В. Коряк каже:

— "Ну, літерально", — без штанів!

Та й на самій житній "пайці" навряд чи поженеш тую
мудрість книжкову...

Така вже та мудрість дуже мудра: хоч здохни, а чи
салом її підмасти, чи кандьором з олією...

Калорій, — як учені люди кажуть, — тая мудрість ви-
магає...

А їх, тих калорій учених, 1¼ фунти всього тільки, та
ще й у хлібі, та ще й у житнім!

Та поки видереш іще ті двадцять п'ять пудів, то з тебе
потом і нервами калорій вилізе пудів на тридцять.

Це вчительство!

А школи?!

І мастити, й стеклити, й крити, шити, ушивати...

Це — з окола.

А в середині!?

Одна книжка — читанка без палітурок для третьої
групи...

Яка?

А я знаю, чия, який у неї автор, коли вона з тридцять
сьмою сторінки починається?...

Починається вона так:

Как простор степной
Широко велик:
Как в степі глухой
Умірал ямщик (ст. 37)

І посередині в неї так:

"Малоросс медлітелен в своїх двіженнях, смотріт несколько із подлобья... свою хату малоросс ставіт особняком. Возле хати он разводіт садік с вішнямі, черешнями і слівами с подсолнухами і маком... (ст. 234).
Добре, що хоч "з маком"...

А кінчається тая книга так:

"Человек, наносящю вред своему мозгу, может быстро сократіть свою жізнь і даже сойті с ума" (стр. 440).

І кінчається-ж, дивіться, ота книга отаким страшним попередженням, а по ній-же вчать... та ще й раді, що хоч така є...

Раді, що з-ума, кінець-кінцем, посходять!

Продивившись оту книжку, я (а я, як відомо, з "малоросів") перестав бути "медлітелен в своїх двіженнях": опинилася вона (книжка) аж за копанкою.

А щоб підтримати автора, ще дужче "смотрю із подлобья".

— У нас іще золото, а не діти, коли вони, щоб грамотними бути, хором не ріжуть:

"Преблагій Господи, нізпошли нам благодать

Духа Твоего Святаго,

Сільраді нашій на утешеніє, а Наркомосові на пользу"...

ЗІ ЗБІРКИ "УКРАЇНІЗУЄМОСЬ".

УКРАЇНІЗАЦІЯ ІНТЕРМЕДІЯ ДО ПЕСИ "ВІЙ".

Дієві особи:

- 1) Голова комісії по українізації.
- 2) 2 члени комісії.
- 3) Радянська панна.
- 4) Кумедник.
- 5) Хор бурсаків.

(Всі дієві особи переодягнені бурсаки)

Голова: Прекрасно. (Урочисто). Громадянка Ундервуд, як знавець українознавства, переводиться в позакатегорійні й підвищується з 10 в 14 розряд... Ви вільні.

Бурсаки (співають): Українізувалась. Українізувалась. Україні-зу-ваа-ла-а-ся.

Завіса.

ВОЛЬОВИЙ СПОСІБ.

Марину Кривоверху знаю я дуже добре... Прекрасна жінка. Працювала вона в однім із "коматів", а я туди (в "комат") частенько зазираю по ділах (ділов! ділов!). Ну, й познайомилися...

Марина Кривоверха, розносячи чай, уздрить бувало і мене, та й до мене:

— Мо й ви випили?... Випийте!... Чайок — він не вредить!...

Марина, як бачите, була в тому "коматі" за служницю. Чай ото було розносити, а після "державних трудов", — "наслідки" було то поїдмітає, то ганчіркою повитирає, щоб чисто було скрізь.

Завхоз так її і наказав, як бралася вона за працю:

— Щоб мені скрізь чисто було!

А Марина на те йому:

— Та то вже сама знаю. За те й гроші платите.

Справна була жінка Марина... Ніколи їй ніякого "замічення"...

Була Марина з Полтавської губернії, округ ніяких не визнавала і казала завжди, як було спитаєш її:

— Якої ви округи, Марино?

— Та я ж уже вам казала: Полтавської я губернії, а "везду" Кобиляцького... То тепер округи, кажуть, пішли, а я як з села виїхала, так тоді ще писалося, що я з "везду".

Любив я з Мариною побалакати: землячка ж, — полтавська.

Ну, ото було й спитаєш:

— Хто ж ви така, Марино, українка, чи хто?

— Авже ж не хто: полтавська, українка.

- А якою ви мовою говорите?
- Ото причепились! Такою, як чуєте... Якою люди, такою й я...
- Ви в школі вчилися, Марино?
- А як же: дві зімі ходила.
- Так якою ж ви мовою говорите?
- Та знаю вже я вас, знаю: українською говорю. Побалакаємо ото так і розійдемося.
- Хороша була жінка Марина, і роботяща й привітна... І про панів не любила згадувати.
- Трапилося так, що давненько я з Мариною бачився: не ходив до того "комату".
- Чимчикую якомсь улицею, а до мене:
- Драстуйте!...
- Дивлюсь — Марина.
- Драстуйте, голубочко! Ну, як воно, що воно? Де ви йдете?
- Та йду оце квитка купувати. Додому їду. Роцитали.
- Як?
- А так. Не видержала тої мови української... "Здаменту на здала".
- Як? Розкажіть!...
- А так. Вчили ото нас на курсах, чи як вони, щоб усі по нашому вивчилися говорити й писати... Раніш ото воно "по-панському" все було... І я ото ходила, слухала... Як я людина не дуже ото грамотна, ходила так собі... "Трохи поспиш, трохи послухаєш". Коли ось комісія:
- Марино, — говорять, — Кривоверха!
- Підходю...
- Звідки, ви? — питають.
- Полтавська.
- Українську мову знаєте?
- А як же... Руської не втну, а свою — кажу, — знаю.
- Так скажіть нам, що таке "родовий відмінок"?...
- Я їм одказую:
- Відмінка не чула, а що до родів, то траплялося. Родила, — кажу, — од покійного чоловіка Пилипка; та Господь прибрав... Та воно й краще. Як удовою, та ще й з дитиною...
- А вони мені:
- Не те! Не те! Ми не про те... "Відмінок"... А "падеж" знаєте що таке?

Кумедник (вискакує й дзвонить): Гей латрижники, лапці, розбишаки, поганці, цитьте! Тихо невігласи, сміріте ваші гласи! Зараз почнеться комедія, весела інтермедія.

Бурсаки: Тихо! Комедія! Інтермедія!

Кумедник: І ритори, й аудитори, граматики і братчики. Незаможники, середняки і тррррудова інтелігенція. І партійні, і безпартійні і навіть чесні безпартійні. Вичищені й відновлені. Хто "за" і хто "проти". А, ну, хто "проти"? Нема? То-то-ж. Цитьте. Внемліте к речам моїм. Слух преклоніте. Ми вам українізацію апарату покажемо і як тую українізацію переводиться розкажемо. Прислухайтесь, придивляйтесь. Все, що покажемо, запам'ятайте і на вуса намотайте.

Бурсаки: Тихо! Українізація!

Кумедник: Ось іде комісія по українізації.
(Входить комісія)

Кумедник: Ось іде громадянка Ундервуд. Вона на всі 100% українізувалася і через те на радянській посаді зосталась.

(Входить панна)

Кумедник: Прислухайтесь, придивляйтесь, всім воно вам у пригоді стане, бо українізувати вас ще не скоро перестануть. Будьмо уважні.

(Голова комісії запитує панну. Члени записують відповіді. Бурсаки на всі відповіді панни реагують жереб'ячим: "Го-го-го-").

Голова (до панни): Ви українізувалися?

Панна: Вже.

Голова: А скажіть, будь ласка, на віщо переводиться українізацію?

Панна: Українізацію переводиться для того, щоб залишити всіх на посадах, бо якби не українізували, то треба було б усіх повиганяти.

Голова: Так. Так. А скажіть тепер, чим славна є наша Україна?

Панна (співає):

Лугом іду, коня веду,
Розвивайся, луже!

Бурсаки (раптом підхоплюють):

Сватай мене, козаченьку,
Люблю тебе дуже.

Кумедник (дзвонить, силкуючись припинити бурсаків. Останні поволі втихають): Ффу, не видержали хлопці!

Голова (до панни): Ви хотіли сказати "піснею"?

Панна: Але...

Голова: Що таке "але"?

Панна: "Але", по нашому, по руському, будить значить: "Да" (бурсаки регочуть. Музика грає туш).

Голова: А чим іще славна наша Україна?

Панна: Борщем і галушками. (Бурсаки регочуть... Музика грає туш).

Голова: Ну, українознавство ви засвоїли добре. Тепер трохи з географії... Скажіть, що таке "селяни"?

Панна: Селяни... селяни... селяни... Про це і не говорили.

Голова: Не говорили? Ну, та це не так і важно. А скажіть тепер, як буде по вкраїнському: "В виду того, що"?

Панна: Позакак.

Голова: Прекрасно. Прекрасно. Та ви краще од Шевченка. Скажіть тепер, як пишуться папери українською мовою?

Панна: Всі папери українською мовою починаються так: "З огляду на ваше відношення"... А в словах, де було руськое "ять" пишеться "і" з точкою.

Голова: Приклад?

Панна. Наприклад: "лес" — ліс; "сено" — сіно; "возле" — возлі; "везде" — везді... (бурсаки регочуть).

Голова: Все це дуже добре. А все таки найголовнішого не сказали. Що найголовніше на Україні?

Панна (мнеться): Не... не... знаю.

Голова: Не знаєте?

Панна: Не знаю.

Голова (до дирижера): Маестро! Допоможіть!

(музика починає грати гопака)

Панна (скрикує): Гопак! (і починає танцювати).

(Танцюють усі. Танцюють до нестями. Кумедник намагається перепинити. Нарешті всі вгамовуються).

"Особлива злонаміченість" (особая злонамеренность)...

А коли спочатку й до краю прочитати ту постанову, то в людини, що знає українську мову, починає в голові густити, густити... Людина тая тетеріє й плаче... Тяжко плаче.

Людам, що не знають мови, після читки, сниться "українізація", вони пишуть: "Прошу в моєй смерті нікого не вініть" і шукають оривка...

Нехароша постанова...

А головне хитра що до "хозяйственности"...

Вона на "самоокупаємости"... Висить вона по всіх вагонах, по всіх станціях, полустанках... і читають її... Прочита котрийсь дядько і зразу:

— Ах, ти ж... трам-трам-там!... (Утриматись не можна!)

А тут зразу:

"Пожалуйте три карб. "штрахви"!

Бо лайку заборонено!

Хитра постанова!...

— — — — —
Тоскно, товариші!

Тоскно через те, що прийшла людина на вокзал, "узскакнула" в потяг, потім "зспригнула", впала, вдарилась своєю головою об "пероновий ганок", "збагнула" перон, а при цьому "конанні" угледів її Наркомат Шляхів, та замість того, щоб на неї "штрахву" за "особливу злонаміченість" (бо це ж у його "окрузі простягнення права") — так кажу, — замість того всього, запросив ту людину перекладати свої постанови на українську мову...

Ось через що журно!

А що треба, щоб не було журно?

Висіти прилюдно такі постанови не сміють.

Бо це — сором!

"ТІПУН"*) ВАМ НА ЯЗИК!

Ніколи я не гадав, що Наркомздрав наш така весела установа...

*) моск. вираз; по українськи "тіпун" — "липоть" буває у курки, коли на кінці язика роговіє шкіра.

А він просто "хохотун гомеричний"...

Випустив він оце українською мовою прохання дитини до дорослих про те, як ті дорослі мають до дитини ставитися, щоб вона велика та здорова росла...

Дитина та ще, очевидно, була незукраїнізована і прохала російською мовою, а Наркомздравські перекладачі переклали дитячі слова українською мовою...

Так, даю вам слово чести, що якби ота дитина вміла читати та прочитала своє прохання по українському, хапнув би її родимець обов'язково і негайно...

Умерла б дитина!

Послухайте чого-такого тая хорошая дитина в Наркомздраві набалакала:

1. *Не цілуйте мене в губи...*

Ну, це ще сюди-туди. Не хоче, щоб у губи цілувати...
Хоче, щоб у інше місце... Согласні...

2. *Не кахикайте, не чхайте мені в обличчя, а то я захорую й мені буде зле.*

Не кахикайте! Добре, що хоч іще на підкахикуйте!

3. *Не наражайте мене на безпечність заповітритись на кашлюк і т. ін.*

Не наражайте на безпечність". Чули коли-небудь отаке? Дитина прохає, щоб не заразили її на різні пошесні хвороби, а перекладачі "заповітрюють"...

І не може воно прохати, щоб не наражали на безпечність. На небезпечність може.

4. *Не тягайте мене на руках...*

Чорт його знає, як його "на руках" тягати можна? "За руки" тягати, чи за ноги, чи за вухо, — це ще зрозуміло. Можна навіть малу дитину й за пупа тягати, але "на руках" тягати?!... Йй-Богу, і не бачив і не чув ніколи...

5. *Не давайте мені порожнього смочка...*

Сказати "смичка", щоб на скрипку грати, так що їй той смичок пошкодить... І хто його їй даватиме... Сказати, що дитина про "смичку" дбає, — так мала ж іще вона.

Може вона думала, що їй смока (помпу) в рота засовуватимуть? Доброго ж вона погляду на батьків?!

Взяли б і написали просто: "не давайте мені порожньої соски". І всім би зрозуміло було...

— Так чула від батька, що колись на скотину було таке лихо, падіж, а за мосі памяти не було такого.

— Не знаєте, — вони говорять, — ви граматики... Сквернуvато. А про "вольовий спосіб" знаєте? Про "повелительное наклоненіє"? Як воно в нас буде?

— А чого ж не знаю. Звелять — зроблю, не звелять — не зроблю. Наше діло таке.

— Ну, йдіть, кажуть.

Пішла я... Та оце як бачите — на вокзал аж їду.

— Да-ааа!...

Замислився я дуже: шкода мені землячки зробилося.

І чого я, — думаю, — не комісія?!

Сів в автобус і їду.

Чую розмову:

— Откуда ви, Вадім Фьодоровіч!

— Ф-ф-у! Екзамен по українізації держал!...

— Ну і как?

— Прекрасно. Спросілі мене про "вольовий спосіб"...

Я їм как зашпандоріл: — "Вольовий спосіб", ето бившеє повелительное наклоненіє. Полное окончаніє, — говорю, — форм "вальового способу", таке... А чорт, уже забил! Да ето і не важно... Одним словом первая категорія...

— Поздравляю! А мне ещю предстоіт ета неприятность!...

Щасливий Вадім Фьодоровіч.

А Марині бідолашній, не поталанило.

Не знаю, може мої тут приклади (про Маринин іспит) подібні до прикладів Виборного Макогоненка в його знаменитих гуморесках, — пробачте мені цей "плягіят", — я тут зовсім в іншу точку бю. Приклади тут мають друго-рядну вагу.

"УЗСКАКУВАННЯ У ЗСПРИГУВАННЯ"

Значить про "узскакування й зспригування", або про те як Наркомшляхів "узскакнув" в українську мову, та так "узскакнув", що сам звідти навряд чи "зспригне".

А чого він туди "узскакнув"?

Та видав українською мовою "Обовязкову постанову Наркому Шляхів про охорону порядку та пильнування санітарових (?) правил на залізницях за ч. 4-11400, 1 вересня 1923 року".

А чого він її видав?

Ось чому. Так про це пишеться:

"Народній Комісар Шляхів сполучення, вважаючи даного йому декретами... права... обявляє вище складену обовязкову постанову, на підставі якої забороняється"...

"Вважаючи", значить "даного йому права" — забороняється:

1. Узскакування та зспригнування, коли йде потяг.

Винні в цьому порушенні підлягають штрафіві...

"Узскакнув" — "Штрахва".

"Зспригнув" — "штрахва".

Отака та "штрахва" холерна...

3. Згружання вантажоодержувателями вантажу на конях...
"Штрахва"!

Що це значить? Чорт його знає! Але — "штрахва"!

4. Порушення порядку... садовлячися на потяга...

5. Лайка та неприємне поводження... на перонових ганках.
Збагнення топчанів, канапів та верхніх полиць у м'яких вагонах.

Збагнете, що це значить "збагнення топчанів"?

По російському це "загрязненіє".

7. Користування сторонніми особами станцієвими та колієвими сигналами...

..."Коли показані в паках 7 та 8 цієї постанови дії мали своїм наслідком злочинство, або являли зміст частини загального пляну злочинства, то винні у цьому конанні підлягають притягненню до карної відповідальности"...

Чули коли небудь?

Людина "конає", а її до карної відповідальности... за те, що "являла зміст злочинства"?

Взагалі — це "постановочка"!

"Треба бачить, щоб повірить"!

Тут і "округа протягнення" (круг веденія).

Тут і "межі руху потягу" (прі двіженіі поезда).

"Бодай притягти" (для прівлеченія).

— “Числа не знаємо, бо календаря не маємо, місяць у небі, год у книзі, а день у нас такий, як і у вас, — поцілуй за те ось куди нас!

І тихо-тихо зробилося на березі Тигру та Єфрату.

І, потупивши очі, запитав Анатолій Васильович Луначарський:

— Що кажете таке, запорожці, ви славні молодці?

Відповіли нащадки січовиків славних:

— Як відроджував, так і кажемо... На мовному матеріалі січовиків відроджував! Чого-ж гніваєшся!

І ще тихше зробилося на березі Тигру й Єфрату.

ІСТОРІЯ ПІСЛЯ “ІСТОРІЇ ОДНІЄЇ ІСТОРІЇ”

У Чернигові існує агрономічно-індустріяльний технікум у складі двох відділів: агрономічного й технічного. Уже цього року він має дати кілька молодих агрономів. Але ці агрономи зовсім не працювали практично, сільське господарство вивчали тільки з підручників (яких, до речі сказати, мало), свого теоретичного знання не перевіряли на досвіді.

П. Свашенко. “Історія однієї історії”, “Вісті”.

Скінчив, значить, прекрасний юнак Чернигівський агрономічно-індустріяльний технікум, агрономічний його відділ...

Скінчив і їде, наприклад, у Вересоч.

Їде він повнісінький бажання, повнісінький пориву, енергії допомогти темному селянинові в його некультурній праці над такою багатою, такою студною, такою чорною, такою родючою, такою плодючою, учою-учою-учою землею...

І віз у його повний бажання, і картуз у його повний бажання, і, одне слово, саме бажання...

Приїхав...

— Агроном до вас, товариші... Земельку вашу о-о-такою зробимо... Потому, товариші, наука... вона, братця, наука...

— Драстуйте! І, та й добре ж оце, що приїхали... Тут нам, товаришу, аж кричить, вас треба... Бо "земля оброботи потребує!" Пожалуйте!

— Так ви, той... Коня мого випряжіть та там киньте йому попоїсти!...

— Та то вже небіспокойтеся!...

— Микито! "Коня — каже — випряжіть". Чув? А в його кобила, та ще й жеребна! Чудака якийсь! Добрий мені кінь: може завтра й лоша приведе... Це якби такі коні... І, та й чудака!

На другий день...

— Ну, що ж, товариші, почнемо? Що в нас? Липень! Жнива... Ну, що ж! Почнем з проса! Викосимо просо, гречку, потім овес, а там і за жито візьмемось... "Паризької зелені" ще не косили? Пора-пора вже! А то перестигне! Трієрами косите чи просто сапачкою?... Трієрами, знаєте, краще. Швидче. Бо, всетаки, машина... Сапачкою поки намахася, так трієром десятин двісті, дивись, і вчешеш... Та ще як добрі симетальські або швицькі коні, — так аж гуде! Добре й биками-арденами працювати, але їх треба здорово загнудати, бо можуть поносити й побити машину... А кінь — худоба, плохенька. Ярмо надів і "гей"!...

— Що?...

— А потім, пам'ятайте, не запізнюйтесь із чорним паром... Треба зараз же після жнив лщити стерню, так щоб у серпні вже можна й озиму кукурудзу посіять... Розкидна сіялка є? Для кукурудзи нема краще, як розкидною сіялкою... Пропашна рослина — вона простір любить... Та зерно не забудьте чистити, бо знаєте, чого тільки тепер на тім зерні не розплодилось: і "бояришниця", і "золотогузка", і "міль"... Та як і на садки ваші подивлюсь: усі в зоні... Занехали ви свої хазяйствечка... Дуже занехали: на скотині он "луговий метелик", у свиней "козинці"... Кувати треба... Свиня без підковки — не свиня: копита розростаються, репаються, от вона так і ірже жалібно... Ну, та нічого. Підправимо... Не даром же я Чернігівський агрономічний технікум скінчив!

.....

— Слухайте, господин товаришу! Їдьте, та скоренько, звідки приїхали... Ми вже вам і коня вашого жеребного запрягли... Та так їдьте, щоб і не озиралися! А то Кіндрат

6. *Не давайте мені ссати жваної кукли.*

Самі ви "жевані кукли"!... Ну, що більше на це скажеш!... "Жевана кукла"?! Та хто ж такі ляльки жува- тиме для дитини? Ото вигадали. На селах дають ган- чірку дитині ссати та скоринку... Так і напишіть так! А то як прочитає якась сердита баба про "жевану кук- лу", то прийде і попсує нас усіх, замість "кукли" отої.

7. *Не тіпайте мене та не гоїдайте, як я плачу.*

Не протестуємо принципово проти такого дитського прохання... Але нас бере сумнів, щоб десь на Україні тіпали дітей... Тіпають у нас коноплі, тіпають льон, іноді жаливу тіпають, але тітей, їй-Богу (вірте мені), не тіпають! Може після цієї "відозви" пробуватимуть, але навряд, щоб з того яке прядиво було. На Україні іноді трапляється, що діти "тіпаються" (самі тіпаються, а не їх хтось там тіпає), але це тоді, коли їм батьво чи мати істика показують. А від істика не тільки діти, а й Наркомздоровці затіпалися-б. А коли дітей хтось трясе, вони прохають "не трясіть нас!"

Багацько де-чого тая дитина ще набалакала...

Такого набалакала, що як потрапить тая відозва на село, так не треба селянам ні театру, ні цирку, нічого їм не треба.

З кожного пункта тої відозви реготатимуть що наймен- ше місяць.

— — — — —

На тій відозві таке славне дитинча намальоване.

Ну-що, як воно виросте та прочитає, що з його Нарком здрав зробив?

Їй-бо, битиме!

І за діло битиме!

"КОНФУЗ"

Безперечним фактом є, що нащадки січовиків на Кубані не говорять тою мовою, як говорить корінна право- й лівобережна Україна.

Українська Кубань не повинна йти таким точ-

но шляхом "язикотворчества", що її інтенсивно розвивають тепер в УРСР.

Наша задача — не привести кубанців-українців тільки до форм, вироблених на Україні, — а створити ту школу, базуючись на живому мовному матеріалі кубанських нащадків січовиків.

Із розмови з наркомом А. В. Луначарським, надрукованої в ростовській газеті "Молот".

І прийшло людство різними шляхами до комунізму...

І коли прийшло людство різними шляхами до комунізму, тоді стара гвардія більшовиків-ленінців, на березі Тигру й Ефрату зібравшись доповіді різних націй вислухувала...

І сидів серед старої гвардії перший нарком освіти народньої. Першої Соціалістичної Республіки Радянської, Анатолій Васильович Луначарський...

Він, як керownik культурно-національного відродження, слухав доповіді про шлях до комунізму через національне самовизначення...

І проходили перед гвардією більшовиків-ленінців різнобарвні нації, колись страшним царатом пригнічовані...

Проходили білоруси, українці, жиди, поляки, німці, турки, татари, киргизи, чуваші, лопарі, мордва, й сила силенна інших націй...

І розповідали...

Розповідали вони й про труднощі, з якими піднімати культуру, віками в домовині бувшу доводилося, і про радість творчості, про радість відродження...

Розповідали про те, як доводилося прискорювати процес мовотворчості, щоб угнатися за культурами, що в нормальних умовах розвивалися...

Й усміхалася радісно стара гвардія ленінська, бачучи нації й культурно й політично розкріпачені...

Проходили нації...

І останніми підходили нащадки запорізьких січовиків славних — кубанці-українці...

І запитав їх Анатолій Васильович Луначарський:

— Гей ви, запорожці, ви славні молодці. А скажіть нам, розкажіть нам, коли відроджуватися почали?

І залунав кубанський голос колективний:

он уже люшню з воза здіймає... А він у нас дуже гарячий...
Йде прекрасний юнак... Повний пориву, повний енергії й
думає:
— Темрява! Ах! Яка темрява!...

МОЯ АВТОБІОГРАФІЯ

У мене нема жадного сумніву в тому, що я народився, хоч і підчас мого появлення на світ Божий і потім років мабуть із десять підряд — мати казала, що мене витягли з колодязя, коли напували корову "Оришку".

Трапилася ця подія 1-го листопада (ст. стиля) 1889 року, в містечку Груні, Зіньківського повіту на Полтавщині.

Власне подія ця трапилася не в самім містечку, а в хуторі Чечві біля Груні, в маєткові поміщиків Фон-Рот, де мій батько був за прикащика.

Умови для мого розвитку були підходящі. З одного боку колиска з вервечками, з другого боку — материні груди. Трішки поссеш, трішки поспиш — і ростеш собі помаленьку.

З'явився я на світ другим. Поперед мене був первак, старший брат, що попередив мене років на півтора.

Так ото й пішло значить: їси-ростеш, потім — ростеш-їси.

Батьки мої були, як узагалі батьки. Батько — чоловічого роду. Мати — жіночого. У батька і в матері були теж батьки.

Батьків батько був у Лебедині шевцем і пив горілку. Материн батько був у Груні хліборобом і пив горілку.

Глибшої генеалогії не довелося мені прослідити. Батько взагалі не дуже любив про родичів розказувати, а коли було питаєш у баби (батькової матері) про діда, чи там про прадіда, вона завжди казала:

— Отаке стерво було, як і ти оце! Покою від їх не було! З горілки померли, царство їм небесне!

Про материну рідню так само знаю не багато. Тільки те й пам'ятаю, що частенько було батько казав матері:

— Не вдалася ти, голубочко, у свою матір. Хіба-ж так, як оце ти, пють? Царство небесне покійниці: і любила випити, і вміла випити.

Про діда (материного батька) балачок зовсім не було. Не любили, очевидно, того діда зовсім. Далеко пізніше я довідався, що він хотів був повіситися, та не пощастило йому того зробити, так він узяв та й умер од білої-білої, як буває білий сніг, — гарячки.

А взагалі батьки були нічого собі люди. Підходящі.

За двадцять чотири роки спільного їхнього життя послав їм Господь усього тільки сімнадцятеро дітей, бо вміли вони молитися Милосердному.

Коли було хто з сусідів натякне батькові:

— Чи не припинили-б ви, Михайле Кіндратовичу, часом діточок?

А батько йому на те:

— Нічого! Господь дав дітей, дасть і на дітей.

Помер батько 1909 року на 58 році свого плідотворного життя.

І як згадує було мати потім про покійника:

— Скільки це є вже, дітки, як наш батько помер?

— Та вже, мамо, літ із десять.

Замислитися було матуся і прокаже:

— Це-б у вас іще було братів та сестер штук із шестеро. А в мене-б усього було-б оце діточок... Скільки, дітки?

— Двадцять трое... Ох-хо-хо! Хай царствує покійничок.

Почав, значить, я рости.

— Писатиме, — сказав якомсь батько, коли я, сидячи на підлозі, розводив рукою калюжу.

Справдилось, як бачите, батькове пророкування.

Але, нема де правди діти, — багацько ще часу проминуло, доки батькове віщування в життя втілилося.

Письменник — не так живе й не так росте, як проста собі людина.

А письменник — ні. Про письменника подай, обов'язково подай: що впливало на його світогляд, що його оточувало, що організувало його ще тоді, коли він лежав у матері під цицею й плямкав губами, зовсім не думаючи про те, що колись доведеться писати свою автобіографію.

А от тепер сиди й думай. — що на тебе вплинуло, що ти на письменника ввійшов, яка тебе лиха година в літературу потягла, коли ти почав замислюватися над тим, "куди дірка дівається, як бульбик їдять"...

Бо письменники так, спроста, не бувають.

І от, коли пригадаєш життя своє, то приходиш до висновку, що такі справді письменника супроводять в його житті явища незвичайні, явища оригінальні, і коли б тих явищ не було, — не була-б людина письменником, а була-б порядним інженером, лікарем, чи просто собі толковим кооператором.

Підскачать от явища — і записала людина.

Головну роль в формації майбутнього письменника відіграє взагалі природа, а в українського письменника — картопля, коноплі, буряни.

Коли є в хлопчика, чи в дівчинки нахил до замислювання, а наввруги росте картопля, чи бурян, чи коноплі, — амба! То вже так і знайте, що на письменника воно піде.

І це цілком зрозуміло. Коли дитина замислиться й сяде на голому місці, хіба йому дадуть як слід подумати?

Зразу-ж мати пужне:

— А де ти ото сів, сукин ти сину?! Нема тобі за сажем місця?!

І "знімайся" моментально. І надхнення з переляку розвіялось.

Тут і стає в пригоді картопля. Так було й зо мною. За хатою недалеко — картопля, на підметі — коноплі. Сядеш собі: вітер віє, сонце гріє, картоплиння навіває думки про всесвіт, про космос, про соціалізм.

І все думаєш, думаєш, думаєш...

Аж поки мати не крикне:

— Підди подивися, Мелашко, чи не заснув там, часом, Павло? Та обережненько, не налякай, щоб сорочки не закаляв. Хіба на них наперешся?!

З того ото й пішло. З того й почав замислюватись. Сидиш і колупасш перед собою ямку, — все тебе в глиб тягне.

А мати було лається:

— Яка ото лиха година картоплю підриває. Не може, лиха личина, спокійно сидіти. Ну, вже як попаду!!

Пориви чергувались. То в глиб тебе потягне, — тоді ото ямки колупасш, — то погирить тебе в вишину, на про-

стір вгору кудись. Тоді лізеш у клуні на бантину горобці драти, або на вербу по галинята.

Конституції я був нервової, вражливої змалку: як покаже було батько череска, або восмерика, — моментально під ліжко й тіпаюсь.

— Я тобі покажу бантини! Я тобі покажу галинята! Якби вбився зразу, то ще нічого. А то-ж покалічишся, сукни сину!

А я лежу було під ліжком, тремтю, носом сьорбаю й думаю печально:

— Господи! Чого тільки не доводиться переживати через ту літературу?!

Із події мого раннього дитинства, що вплинули (події) на моє літературне майбутнє, твердо врізалася в пам'ять одна: упав я дуже з коня. Летів верхи на полі, а собака з-за могили, як вискочить, а кінь — у бік. А я — лясь! Здорово впав. Лежав мабуть з годину, доки очунявся... Тижнів зо три після того хворів. І тоді я зрозумів, що я на щось потрібний, коли в такий слухний момент не вбився. Неясна ворухнулася в мене тоді думка: мабуть я для літератури потрібний. Так і вийшло.

Отак між природою з одного боку та людьми — з другого й промайнули перші кроки мого дитинства золотого.

Потім — оддали мене в школу.

Школа була не проста, а "Міністерства Народнього Просвещенія". Вчив мене хороший учитель Іван Максимович, доброї душі дідуган, білий-білий, як білі бувають у нас перед зеленими святами хати. Учив він сумлінно, бо сам він був ходяча совість людська. Умер уже він, хай йому земля пухом. Любив я не тільки його, а його лінійку, що ходила иноді по руках наших замурзаних. Ходила, бо така тоді "комплексна система" була, і ходила вона завжди, коли було треба і ніколи люто.

Де вона та лінійка, що виробляла мені стиль літературний? Вона перша пройшлася по руці моїй, оцій самій, що оце пише автобіографію. І бачите, як пише? "Як муха дише". А чи писав-би я взагалі, коли-б не було Івана Максимовича, а в Івана Максимовича та не було лінійки, що примушувала в книжку зазирати?

У цей саме час почала формуватися й моя клясова свідомість. Я вже знав, що то є пани, а що то — не пани.

Частенько бо було батько посилає з чимось до барині в горниці, а посилаючи каже:

— Як увійдеш, то поцілуєш барині ручку.

Велике, — думав я собі — значить, бариня, — цабе, коли їй руку цілувати треба.

Неясна якась тоді була в мене клясова свідомість. З одного боку — цілував барині ручку (явна контр-революція), а з другого клумби квіткові їй толочив. А раз заліз на веранду і понабурював у хатні квіти (явні революційні вчинки).

Чистий тобі Макдональд. Між соціалізмом і королем вертівся, як мокра миша.

Але вже й тоді добре затамив собі, що пани на світі є.

І як було бариня накричить за щось та ногами затупить, то я залізу під панську веранду та й шепочу:

— Пожди, експлоататоршо! Прийде жовтнева революція! Я тобі покажу, як триста літ із нас і т. д. і т. и.

Оддали мене в школу рано. Не було, мабуть, мені і шости років. Провчився я там три роки, скінчив школу. Прийшов до дому, а батько й каже:

— Мало ти ще вчився. Треба ще кудись оддати. Повезу ще в Зіньків, повчись іще там, побачимо, що з тебе вийде.

Повіз батько мене в Зіньків, хоч і тяжко йому було тоді, бо вже нас було шестеро чи семеро, а платні він у поміщиці діставав 18 чи 20 карб. на місяць. Проте, повіз і віддав мене в Зіньківську міську двохклясову школу.

Отут — мені й повернути-б було на "неоклясизм", бо вчилися ми разом із М. К. Зеровим. Так я не схотів. Самі ж знаєте, — неоклясиком бути — силу треба терпіння. Читай Горація, Віргілія, Овідія та інших Гомерів. А бути сучасним письменником — значно легше. Нічого собі не читаєш, тільки пишеш. І всі задоволені. Так що наші з М. К. Зеровим стежки розійшлись. Він — на Рим, я на — Шенгерієвку.

Зіньківську школу закінчив я року 1903-го, з свідоцтвом, що маю право бути поштово-телеграфним чиновником дуже якогось високого (чотирнадцятого чи що) розряду.

Та куди ж мені в ті чиновники, коли "мені тринадцятий минало".

Приїхав до дому.
— Рано ти, каже батько, закінчив науку. Куди ж тебе, коли ти ще малий? Доведеться ще вчить, а в мене без тебе вже дванадцятєро.

Та й повезла мене мати аж у Київ, у військову фельдшерську школу, бо батько, як колишній салдат, мав право в ту школу дітей оддавати на "казьонний" кошт.

Приїхали ми до Києва. В Києві я роззявив рота на вокзалі, і так ішов з вокзала через увесь Київ аж до святої Лаври, де ми з матір'ю зупинились. Поприкладались до всіх мощей, до всіх чудотворних ікон, до всіх мироточивих голів і іспити склав.

Та й залишився в Києві. Та й зробився фельдшером.

Фельдшер з мене був непоганий, бо зразу ж закапав одному хворому очі нашатирним спиртом*), замість цинкових крапель.

Про гонорар од того хворого говорити не буду.

А потім пішло нецікаве життя. Служив і все вчився, все вчився — хай воно йому сказється! Все за екстерна правив.

**
*

Війна застукала мене на залізниці, де я хоробро захищав "царя, престол і отечество" від ворогів зовнішніх, фельдшерувавши в залізничній лікарні.

Як ударила революція — завертівся. Будував Україну. Бігав з Центральної Ради в Університет, а з Університету в Центральну Раду. Тоді до св. Софії, з св. Софії до "Просвіти", з "Просвіти" на мітинг, з мітинга на збори, з зборів у Центральну Раду, з Центральної Ради на зїзд, із зїзда на конференцію, з конференції в Центральну Раду. До того було ніколи, що просто страх... Хотілося, щоб і в війську бути, і в парламенті бути, і в Університеті бути, і по всіх комітетах бути, і на національний фонд збирати, і пісень співати. Та куди вам? Де співають, — там і я! Де говорять — там і я! Де засідають, — там і я.

Державний муж, — одне слово.

**
*

*) народ. назва — "жегунець" — це розчин аміака.

Громадянська війна.

Брав участь. Летить шрапнель, а я ховаюсь.

Ввесь тягар громадянської війни переніс. І в черзі по пайки стояв, і дрова саночками возив, і городи копав. А найтяжче було нести два пуди борошна з Лаври аж на Гоголівську вулицю в Києві. "Собачою тропою" ніс, а потім Шевченківським бульваром. І кречав, і стогнав, і сідав, і присідав. А таки доніс. Не кинув "здобутків революції".

Тяжко було, але "ми перемогли".

Ну, а потім підїхала "платформа", мене й посадили.

Потім випустили, але я вже з "платформи" не злавив. Нема дурних.

Книга, що найсильніше на мене враїння зробила в моїм житті — це "Катехизм Філарета". До чого ж противна книжка! Ще як би так — прочитав тай кинув, воно-б і нічого, а то — на память. А хай їй грець! Найдужче вона мені в тямки далася.

Книжку я люблю змалку. Памятаю, як попався мені Соломонів "Оракул", — цілими днями сидів над ним та кульку з хліба пускав на оте коло з числами ріжними. Пускаю, — аж у голові "макітриться", поки прийде мати, вхопить того "Оракула" та по голові — трах! Тоді тільки й кину!

Взагалі любив я книжки з м'якими палітурками.

Їх і рвати легше, і не так боляче вони б'ються, як мати було побачить.

Не любив "Руського Паломника", що його років двадцять підряд читала мати. Велика дуже книжка. Як замахнеться було мати, так у мене душа аж у штанях. А решта книг читалося нічого собі.

Писати в газетах я почав у Кам'янці, на Поділлі 1919 року, за підписом Павла Грунського. (Чого я був у Кам'янці — питаєте? Та того-ж, що й ви!) Почав з фейлетона.

Часто мене запитують, де я мову свою взяв.

Мозу свою я взяв з маминої циці. Це — не вичерпане джерело мовне.

Зверніть увагу на це, матері, і ваших діточок ніколи не доведеться українізувати.

Хто вивершив мову? Робота. Робота і вказівки А. Б. Кримського та Модеста Пилиповича Левицького, що з ними я мав щасливу нагоду працювати і про них я завжди згадую з почуттям глибокої подяки.

Жив у Києві. В Харків "мене переїхали" 1920 р., в жовтні м-ці, а в квітні м-ці 1921 року почав я працювати у "Вістях" з Вас. Блакитним.

У "Вістях" почав я працювати за перекладача. Робота серйозна, робота відповідальна, робота тяжка, бо доводилося таки як слід пріти над газетними отими перекладами.

Перекладав я, перекладав, а потім думаю собі:

— Чого я перекладаю, коли я можу фейлетони писати!! А потім — письменником можна бути. Он скільки письменників ріжних є, а я ще не письменник. Кваліфікації, думаю собі, в мене особливої нема, бухгалтерії не знаю, що я, думаю собі, робитиму.

Зробився я Остапом Вишнею, та й почав писати.

Сижу собі та й пишу. Робити більше нічого, папір є, робота не важка — не те, що там шість годин у яку-небудь книгу рахунки записувати.

Спочатку було тяжкувато, бо папір попервах був погануватий і чорнило не дуже добре, та й олівці часто ламались, а потім, як "Книгоспілка" взялась постачати добре канцприладдя — стало легше. Уже й промокачка появилася, вже не доводиться тобі твори до стінки ліпити, щоб не розмазувалося, — твори кращими виходять, чепурнішими.

Потім купив портфеля — зробився вже справжнім солідним письменником.

Роки собі минають — стаж собі набігає.

Ах, яка це хороша штука — стаж!

Він так сам по собі непомітно набігає, а здорово нашого брата підтримує.

А там за стажем, — дивись, — і "мастистість" прийде.

Уже так, коли придивишся на волосся — видно, що що-дня "мастистости" прибавляється. Швидко-швидко вже, замість волосся, сама "мастистість" на голові буде.

Тоді вже зовсім добре. Прийдеш до редакції, принесеш що-небудь, редакторозі незручно буде зразу пугнути. І скаже редактор секретареві:

— Пустіть! Воно, положим, ні в лихій годині не годиться, та незручно, старий письменник. Надрукуємо!

А ви, мастистий, сопричислений до старої дегенерації, коли до вас прийде хто-небудь з молодой дегенерації письменників, говоритимете:

— Писати, товаришу, складна штука! Колись писалося! А тепер би ще писалося, та знаєте, треба підмемуарити життя пройдене. А то перед історією буде ніяково.

Згодом трохи (тоді ж таки 1921 року) почав я працювати і в "Селянській Правді", де благополучно секретарював п'ять літ під орудою С. В. Пилипенка. Робилося — добре. Хороша була газета, царство їй небесне. Селян вона любила дуже. З любови їй померла.

Ну, а тепер про процес творчости. Як я пишу.

Пишу я так. Беру папір, беру олівця чи перо в руки й починаю писати. І пишу.

Міряю завжди температуру, коли пишу. Нормальна. І до того як сідаю писати — нормальна, і після того не підноситься.

З пульсом у мене підчас роботи не гаразд. Не можу порухувати. Як пишу — рука біжить по папері — ніяк артерію налапати не можна. А кинеш перо — нема рації рахувати, бо це вже-ж не буде "момент творчости". Так я вам і не докажу, що воно з пульсом робиться, коли письменник пише.

Що-до голови підчас творчости. Пробиував мотати головою, як пишу — нічого не виходить. Чому це так — я напевне не знаю. Очевидно, думки в голові розхлюпуються. Коли поставити на голову підчас творчости, гарячого чайника — замість прози, вірші виходять. І то якісь невиразні. Коли розігнатись і вдаритись головою об стінку, — тоді якийсь такий плутаний верлібр пишеться, що й сам нічого не розбереш.

Живіт у творчости займає так само не аби яке місце. Коли людина, сівши щось писати, правою рукою пише, а лівою держиться за повний живіт — виходить дуже довга психольогічна повість, ідеольогічно заплутана. Коли живіт порожній і рука від буркоту в йому одскакує од його, — тоді здебільша буде або короткий ямбичний вірш, або гарна новела.

Коли сідаєш писати, треба сідати на стілець цупко, бо інакше разом з головою в процесі творчості починає брати участь і ота частина тіла, куди ноги повтикано. Виходять твори, що-правда не погані, але беручи під увагу буйний розвиток нашої культури, час вже нам робити переключку на голову.

Всі ці спостереження з власного досвіду.

Трохи ще про вплив полового збудження на процес творчості. Де-хто з творців вважає, що найкращі твори виходять з-під пера людини, що "налита вкрай" всякими половими імпульсами. Не скажу, на скільки це вірно. Тут щось не те, по моему. Як ти його встигнеш слідкувати за "половими питаннями", коли-ж ти пишеш, і рука в тебе зайнята. Та й голова так саме. Як на мій погляд, — тяжко це робить. Краще вже що небудь одно: або пиши, або "полового імпульса" бережи.

На підставі свого досвіду радив би все таки працювати так: спочатку подумати, а потім уже писати, а не навпаки. Так якось краще виходить, хоч праця трішки й тяжча...

Як я ставлюся до теперішніх літературних організацій?

Ставлюся. Ставлюся я до "Вапліте", до "Плугу", до "ВУСПП", до "Молодняка", до "Марсу", до "Неокласиків", до "Бумерангу" (чи як там зветься...). До всіх ставлюся.

Ех, дорогі мої товариші! Був колись на світі один мудрий філософ. Звали його Йосипом, а по батькові й на прізвисьце не знаю, як там він був.

Так отой мудрий філософ Йосип казав колись:

— Мотузочка? Давай сюди й мотузочку! В дорозі все в пригоді стане.

— — — — —

Із теперішніх письменників більше від усіх я люблю Хвильового й Досвітнього.

Як би ви знали, які це прекрасні письменники! Як з ними харашо на полюванні!

Коли ранок, коли над лиманом срібний туман устає, коли сидиш у ямці й очі твої плавають у тумані, вишукуючи десь аж он там чорну крапку з чиряти, або з криження.

Ах!

А праворуч од тебе Хвильовий, а ліворуч тебе Досвітній. Як їх не любити?!

І коли вони, — ні Хвильовий, ні Досвітній, — ніколи не говорять про літературу.

А решта всі — хороші письменники, — так тільки-ж вони весь час про літературу, і стрілять не вміють.

Я й їх люблю, тільки менше.

Із старих письменників мені подобаються: Нестор Літописець та Остромир.



Як я ставлюся до театрів? Я їх люблю. Я люблю березільців, франківців, одещан, заньківчан... Я всіх люблю. Я навіть оперу українську люблю. Слово честі. І якби, приміром, оперові директора любили свої опери так, як я їх люблю, — у нас би, не вважаючи на те, що так багато в нас є оперових директорів і відділ мистецтв, — у нас би, їй-Богу, була українська опера. Бо я знаю, що театр — це велике знаряддя, а коли він велике знаряддя, то треба дуже великого на директорів знаряддя, щоб театр був великим знаряддям.



Із тварин — найбільше люблю кіз. Із комах — осу. Найулюбленіший колір — жовтобурий. Запах — фіялка. Із квіток найбільше люблю — фуксію. Котів люблю за хвіст тягти. Із страв — найсмачніша — смажена картопля, щоб хрумтіла на зубах. Жінок люблю стрижених і голених, і щоб у чоботях. У Бога перестав вірити через два дні після того, як було приказано, що Бога нема.

Крім усього цього, я: член Мор-у, Авіохему, "Геть неписьменність", "Т-ва "Змичка" і літературного клубу ім. Вас. Блакитного. Жонатий.

Це все — для психології творчости.



Якось я запитав у свого сина:

— Вячку! Чим ти будеш, як виростеш?...

— Людиною буду!

Я й подумав:

— А й правда. Хай буде людиною. Не письменником, а людиною. Йому це легше тепер зробити, ніж нам колись

було. Він барині ручки не цілував, і нема біля його картоплиння та бурянів. Нема де замислюватись.

**
*

Занотував я тут найголовніші моменти з свого життя та найголовніші риси моєї вдачі й світовідчуття, що лягли в основу моєї літературної роботи. Як лягли? А вам що до того? Лягли — хай лежать. Не займайте їх.

**
*

Як бачите, лінія в моєму житті була правильна. Що робота ні в лихій годині не годиться? То нічого: аби лінія була правильна.

**
*

Чому я поспішив так із своєю автобіографією? Через віщо сам я оце її випускаю в світ? Та дуже просто. Я ж не певний, що як дуба вріжу, — хтось візьметься за мою біографію... А так сам зробиш? — знатимеш уже напевно, що вдячні нащадки ніколи тебе не забудуть.

15-16 березня 1927 року.

Харків

**
*

Не подаю всіх видань О. Вишні, що вийшли перед арештом, бо їх було багато, а до того ж де-які з них писані для "замилування очей", отже ані літературної, ані політичної вартости не мають. Подаю ті, які заслуговують на увагу!

"Вишневі усмішки сільські", — вид. 1924; "Вишневі усмішки сільські" 2 вид. 1924; "Вишневі усмішки сільські" — вид 3, 1925; "Вишневі усмішки сільські" 4 вид. 1927; "Вишневі усмішки літературні" вид. 1927; "Вишневі усмішки театральні" вид. 1927; "Вій" 2 вид. 1925; "Головполітосвіта" вид. 1928; "Головполітосвіта" 2 вид. 1929; "До чого лицем слід повертатись" вид. 1926; "Кому веселе, а кому й сумне" вид. 1924; "Кому веселе, а кому й сумне" 2 вид. 1925; "Кому веселе, а кому й сумне" 3 вид. 1925; "Кому веселе, а кому й сумне" 3 вид. 1927; "Кому веселе, а кому й сумне" 4 вид. 1927; "Моя автобіографія" вид. 1927; "Моя автобіографія" 2 вид. 1929; "Українізуємось" вид. 1927; те ж вид. 2 — 1927; те ж вид. 3 — 1927; те ж вид. 4 — 1928; "Щоб і хліб родився, щоб і скот плодився" вид. 1926.

ПОДЯКА

Автор "Передмови" і видавці висловлюють найщирішу подяку і так безміри переобтяженому громадською працею п. Володимирові Макару за безплатне скоректовання цього видання.

Рівно ж щира подяка жертводавцям, які зложили:

І. Бескид	\$100.00
Г. Гірченко	90.00
В. Євич	25.00
М. Письменна	100.00
Д. Рихтицька	10.00
І. Шумило	10.00
Д. Нестерович	10.00

**СПИСОК ЧАСТИНИ ЖЕРТВОДАВЦІВ,
яким мусимо дякувати за появу цієї книжки**

Б. С.	\$325.00
Бескид Іван	250.00
Ван де Кіф Леся	100.00
Гірченко Роман	90.00
Кисілевська Віра	50.00
Нестерович Дарка	10.00
Палій Дарка	100.00
Письменна Марія	200.00
Подорянка Валя	50.00
Рихтицька Дарка	20.00
Шумило Ірена	20.00

ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

<i>Стор.:</i>	<i>Рядок:</i>		<i>Має бути:</i>
5	4	з долини	"товариша"
6	5	"	помелом
20	3	"	оповідав
24	16	згори	настрої
29	22	"	Елланського
49	4	"	пагорби
	10	"	вагу
57	12	"	Порфірович
	23	"	какіє
76	9	"	іду